

Vertėjas kaip literatūros tarnas — p. 3

Bukovskiai yra istorikai — p. 8

Karaliaus Mindaugo tiltas ir kitos nužudytos vietos — p. 4

Križiai wisi prigul prie uzweizejimo kunigu — p. 10

Elegija mano tėvui

Robertas Strandas 1908–1968

MARK STRAND

1. Tuščias kūnas

Plaštakos buvo tavo, rankos buvo tavo,
Bet tavęs nebebuvo.
Akys buvo tavo, bet jos buvo užmerktos ir jau nebeatsimerks.
Saulė tolima tebebuvo.
Mėnulis ant balto kalvos peties tebebuvo.
Vėjas Bedfordo įlankėlėje tebebuvo.
Blyškiai žalsva žiemos šviesa tebebuvo.
Tavo burna tebebuvo,
Bet tavęs nebebuvo.
Kam nors prakalbus, atsako nebebuvo.
Debesys nusileido žemyn
Ir užklojo namus palei vandenį.
Tylėjo vanduo.
Spoksojo žuvėdros.
Metai, valandos, tavęs neberasiantys,
Tiksėjo riešuos kitų.
Skausmo nebuvo. Jis liovės.
Paslapčių nebebuvo. Ką sakyti nebuvo.
Šešėlis išblaškė savuosius pelenus.
Kūnas buvo tavo, bet tavęs nebebuvo.
Oras šurpo nuo jojo odos.
Tamsa smelkės į jojo akis.
Bet tavęs nebebuvo.

3. Tavo mirimas

Niekas negalėjo tavęs suturėti.
Nė puikiausia diena. Nė tyla. Nė vandenyno bangavimas.
Tu tebemirei.
Nė medžiai,
Po kuriais tu vaikščiojai, nė medžiai, tau teikę pavėšį.
Nė daktaras,
Kuris tave perspėjo, jaunas baltplaukis daktaras,
kuris kartą tave jau buvo išgelbėjęs.
Tu tebemirei.
Niekas negalėjo tavęs suturėti. Nė tavo sūnus. Nė tavo duktė,
Maitinus tave ir pavertusi kūdikiu vėlei.
Nė tavo sūnus, kurs galvojo, kad gyvensi tu amžinai.
Nė vėjas, suplazdinęs tavo atlapus.
Nė ramybė, pasiūlius save tavajam judėjimui.
Nė tavo batai, kurie pasunkėjo.
Nė tavo akys, atsisakiusios žvelgti į priekį.
Niekas negalėjo tavęs suturėti.
Tu sėdėjai kambaryje, įbedęs žvilgsnį į miestą,
Ir tebemirei.
Tuėjai darban ir leidai šalčiui smelktis į tavo rūbus.
Tu leidai kraujui permerkti kojines.
Tavo veidas tapo išbalęs.
Tavo balsas lūžinėjo pusiau.
Tu ramsteisi savo lazda.
Bet nieks suturėti tavęs negalėjo.
Nė tavo draugai, tau patarinėję.
Nė tavo sūnus. Nė tavo duktė, kuri matė, kaip tu mažėji.
Nė nuovargis, gyvenęs tavo atodūsiuose.
Nė tavo plaučiai, kurie pildėsi vandeniu.
Nė tavo rankovės, nešusios skausmą rankų tavųjų.
Niekas negalėjo tavęs suturėti.
Tu tebemirei.
Žaisdamas su vaikais tu tebemirei.

Gedinti Atėnė. V a. pr. Kr., Graikija. Marmuras

Atsisėdęs valgyti,
Prabudęs naktį, šlapias nuo ašarų, kūkčioje
kūkčiodamas,
Tu tebemirei.
Niekas negalėjo tavęs suturėti.
Nė praeitis.
Nė ateitis su savo gerais orais.
Nė vaizdas pro tavąjį langą, kapinių vaizdas.
Nė miestas. Nė siaubingas miestas su savo mediniais namais.
Nė pralaimėjimas. Nė sėkmė.
Tu nieko daugiau nedarei, tu tik tebemirei.
Tu pridėjai laikrodį prie ausies.
Tu pajutai, kad silpsti.
Tu atsigulei lovon.
Tu sunėrei rankas ant krūtinės ir galvojai apie pasaulį,
likiantį be tavęs,
Apie erdvę po medžiais,
Apie savo kambario erdvę,
Apie erdves, kuriose tavęs nebebus,
Ir tebemirei.
Niekas negalėjo tavęs suturėti.
Nė tavo kvėpavimas. Nė tavo gyvybė.
Nė gyvenimas, kurio tu norėjai.
Nė gyvenimas, kurs tau buvo tekęs.
Niekas negalėjo tavęs suturėti.

5. Gedėjimas

Tavęs gedima.
Kai tu keliesi vidurnaktį,
Ir rasa žiba ant tavo skruostų akmens,
Tavęs gedima.
Tu vedamas atgal į tuščius namus.
Kėdės ir stalai sunėšami į vidų.
Tu sodinamas ir mokomas kvėpuoti.
O tavo kvėpavimas degina,
Jis sudegina karstą pušinį, pelenai krinta kaip
saulės šviesa.
Tau duodama knyga ir liepiama skaityti.
Tavęs klausomasi, ir jų akyse tvenkiasi ašaros.
Moterys glosto tavo pirštus.
Vėl išukuojamas geltonis į tavo plaukus.
Nuskutamas šerkšnas nuo tavo barzdos.
Masažuojamos tavo šlaunys.
Tu apreniamas puikiausiais drabužiais.
Tau trinamos rankos, kad sušiltų.
Tu valgydinamas. Tau siūloma pinigų.
Klaupiamasi ant kelių ir prašoma tavęs nemirti.
Kai tu keliesi vidurnaktį, tavęs gedima.
Užsimerkiama ir šnabzdamas, šnabzdamas tavo vardas.
Bet nepajėgiama įdegti užgesusios tavo venų šviesos.
Seni, kelkis, kelkis, iš to – jokios naudos.
Tavęs gedima taip, kaip išeina.

6. Nauji metai

Žiema ir metai nauji.
Niekas tavęs nepažįsta.
Toli nuo žvaigždžių, nuo šviesos lietaus
Tu guli po dargana akmenų.
Nėra gijos, vedančios tave atgalios.
Tavo draugai snūduriuoja
Malonumo tamsoj ir tavęs neprisimena.
Niekas tavęs nepažįsta. Nieko kaimynas esi.
Nematai, kaip lyja lietūs, kaip nueina žmogus,
Kaip suodinas vėjas pelenus neša per miestą,
Nematai, kaip mėnulis lyg aidas velkasi paskui saulę.
Nematai, kaip širdis sužeista ima liepsnoti,
Kaip kaukolės nekaltųjų dūmais pavirsta.
Nematai daugybės randuotųjų, nematai akių be šviesos.
Viskas baigta. Žiema ir metai nauji.
Romieji velka savo kailius į dangų.
Viltį praradusieji kenčia nuo šalčio su tais, kur neturi ką slėpti.
Viskas baigta, ir niekas tavęs nepažįsta.
Juodame vandeny plūduriuoja žvaigždžių šviesa.
Jūroje guli akmenys, kurių niekas nematė.
Krantė yra laukiantys žmonės.
Ir niekas negrįžta.
Nes viskas jau baigta.
Nes tyla jau vietojėį vardo.
Nes žiema ir metai nauji.

Iš: Mark Strand. *New Selected Poems*.
New York: Alfred A. Knopf, 2007
Vertė Alfonsas Andriuškevičius

Sapnų anatomija, arba Utopinis miestas Sapnorado

Visai netyčia pagavau save mąstantį apie sapno begalines erdves. Smilkalas dega... Nors ne, meluoju, neturiu jokio smilkalo, dega tik keliasdešimties vatų lemputė ant rąšomojo stalo. Tiesiog taip kartais nutinka. Nereikia daiktiskai ypatingos aplinkos, jokių kvapniųjų žvakelių varinėse žvakidėse ir rytietiško smilkalo šmėklų, kad imtum apie ką nors mąstyti, šiuo atveju apie sapno anatomiją, ar, pavartokime tą skambiai protingą žodį, *kontempliuoti*.

Įdomu, ar mūsų protėviai, kurie buvo įvairiausio plauko mafiozai (kalbininkai siūlytų keisti į *mafininkus*), besidaužantys didelio kalibro vėzdais, apsitaisę kailiais, sapnuodavo mamutus, visokiausias priešistorines raguotas ir naguotas būtybes, o gal sapnuodavo mus? Ar jie susimąstydavo, kas yra sapnas, ar jį traktuodavo kaip pranašiską regėjimą? Tiesa, jie tik ūkėdavo kaip pelėdos ir leisdavo begalę kitų keistų garsų, neturėjo kalbos, tad greičiausiai pirmąkart filosofinius traktatus apie sapnavimo galimybę ir jos dėsnius iššifruotų tik kūdikis, kuris pradėjęs kalbėti viską užmirštų.

Neretai pamąstau, kuri tikrovė iš tikrųjų yra ta tikroji tikrovė. Gyvename kvazirealybėje, tačiau mūsų organizmas be miego negali egzistuoti kaip troškulus be ištroškimo. Kūnui reikia poilsio, tačiau paniręs į ramybės būseną jis nebedalyvauja kitame – sapno pasaulio gyvenime. Dingsta visi fiziniai matai, imame gyventi tuo, ką vadiname tikrąja žmogaus esme – siela.

Sapnuojame begalę sapnų, bet dažniausiai jų pabudę neprisimename. O jei pavyktų savo sapno pagrindiniam veikėjui (sau pačiam) suteikti tokį sąmoningumą, kad pramerkus akis vis dar eitų sapno juosta ir visas dėlįtūsi į savo vietas pagal žemiškąją, kvazirealiąją tikrovę? Pvz., sapnuotos meškos nulipa nuo dviračių ir kėblina į miškų tankmę, žirnis, naudotas vietoj oro baliono, grįžta atgal į savo lukštą, besisūpę ant lempų liūtai nušoka žemyn ir dingsta džiunglėse etc.

Jeigu pavyktų sapno aloginį chaosą paversti mums priimtina tvarka, kurioje galėtume gyventi taip, kaip gyvename fiziniame, materialioje tikrovėje, galėtume viską apsukti 180 laipsnių kampu. Žemiškąjį gyvenimą imtume suvokti tik kaip reikalingą tam, kad galėtume gyventi tikrąjį gyvenimą sapnų realybėje.

Pažaboję sapno logiką, tiksliau – ją perpratę ir suregulavę pagal sau suprantamus ir priimtinus tvarkos modelius, galėtume kurtis savo idealųjį pasaulio modelį. Savo individualią planetą, kurioje kiekvienas augintume ne po mažojo princo rožę, o viską, kas tik suteiktų mums pilnatvę, džiaugsmo ar kitų fiziniame tikrovėje trūkstamų ir galbūt nepasiekiamų dalykų.

Kad nesijaustume vieniši, prisigalvotume draugų, o gal net lieptų į kaimynų sapnų planetas. Statytume miestus sekundės greičiu, tokiu pačiu greičiu juos ir sugriautume. Kiekvienas sau būtų karaliai, valdiniai ir arlekinai. Negaliotų jokie gravitacijos dėsniai.

Tokioje realybėje niekada nereikėtų baimintis, kad numirsi, nes sapnuojame ir jaučiame tai, ką esame patyrę, matę ar fantazavę. Net jausmą galima susikurti, tapti empatiškam. Tačiau mirtis, kaip baigtinis tavo realybės taškas, neįmanoma. Juk niekada nesi miręs, tad negali jausti tos būsenos. Žinoma, gali mėginti numanyti, įsivaizduoti, kiekvienas mąstome apie tokius dalykus, tačiau tie pamąstymai, ypač kas bus po mirties, negali trukti tiek, kiek iš tikrųjų po mirties kažkas trunka, nes neįmanoma mąstyti begalybėmis.

Jei sugebėtume sapno laiką suvokti kaip žemiškąjį laiką, greičiausiai gyventume kažką panašaus į begalybę, gal tik po tiek laiko ir suvoktume bent mažą skiautę, nuplyšusią nuo horizontalaus aštuoneto rūbelio.

Tačiau vienokioje ar kitokioje begalybės apraiškoje klaidžiojame gan dažnai. Kartais vos tik pabudę griebiam sapnininkus ir ieškome galimų reikšmių. Bet kodėl ne visada. Kodėl tik po tam tikrų sapnuotų dalykų? Dažniausiai po keistų kombinacijų, pvz., jei susapnuočiau moterį, kurios galva apaugusi adatom, greičiausiai ir aš nelikčiau abejingas sapnininkui ir mėginčiau ieškoti reikšmės. Tačiau čia ir iškyla klausimas, ką aš sureikšminu – adatas ar moterį. Jei tokį vaizdą susapnuotų siuvėja, tai gal kreiptų dėmesį į moterį, o aš tikriausiai ieškočiau adatos sapnininko kupetoj.

Bet jei priimtume sapno realybę kaip tikrąją, kurioje gyventume, reikėtų kažkam sukurti išorinės tikrovės reikšmių knygutę, kurioje būtų aprašyti, pvz., tokie dalykai: jei matai tamsius debesius – greičiausiai gali lyti; jei graži moteris tau merkia akį – miegosi šią naktį ne vienas; jei sugedo automo-

bilis – važiuosi troleibusu; jei danguje gražios žvaigždės – užplūs romantiški jausmai arba tu tokios pačios spalvos kaip žvaigždės.

Galbūt prisijungtume prie technologinių naujovių, nereikėtų nei valgyti, nei gerti, išvis nereikėtų jokių dalykų, kuriuos naudojame ar propaguojame, kad patenkintume savo gyvuliškumą, kurį užpildę paradoksaliai jaučiamės visaverčiais žmonėmis.

Gal net kažkas suskirstytų bendrą sapnavimo erdvę į dalis, pristatytų namų ir juos pardavinėtų sapnuojantiems. Ne visiems, o tiems, kurie neturi fantazijos ir negali įsivaizduoti gražaus balto namo su mėlynomis langinėmis, nemoka susigalvoti savo rožynų ir tulpių vagų, juosiančių nediduką tvenkinėlį. Tokiems būtų galima pardavinėti daug ką – nuo įstabaus turinio knygų iki spalvotų akmenukų. Tik ką veikti su akmenukais, turėtų susigalvoti tie, kurie juos pirktų.

Ilgainiui visa žmonijos sąmonė taptų sąmoninga. Visi persikeltų į neribotą galimybių, aukso vertės miestą, pasaulį, visatą, kuri vadintųsi Sapnorado. Erdvė be fizinio skausmo, be senėjimo proceso, be to, ko norėtume atsikratyti, ir to, kas yra tarsi inkaras, išmestas dykumos jūrose.

Kartais žmonės sako, kad jis ar ji per anksti mirė. Sako, kad trumpai gyveno. Dar visas gyvenimas buvo priešaky. Būtų pasiekęs ar pasiekusi tą ar aną. Buvo gražus ką graži. Tačiau jie net nepagalvoja, kad tie, kas suvokė sapno galimybių begalybę, miego minutes verčia metais ar dešimtmečiais. Nesuvokia, kad egzistuoja ne tik materialus pasaulis. Ir tie, kas sako, kad jis ar ji per anksti išėjo, klysta. Jie tiesiog pasirinko gyventi daug gražiau ir prasmingiau. Be karo, maro ir bado. Be prievartavimų ir įžeidinėjimų. Be politinio šlamšto ir tolerancijos. Be santykio *religija–tikėjimas*. Jie vis dar čia. Jaučiu, kaip šnpuoja, matau jų veidus aprašojusiam mažame veidrodėlyje. Jie tapo Sapnorado gyventojais. Tik mes čia paviršutiniškai gyvenam. Jie senų seniausiai prasmingai miega.

ERNESTAS NOREIKA

Laiku ir nelaiku

Nemalonūs jūs man

*Tebūna prakeiktas melagis,
kuris turi kaimenėje gerą gyvulį ir pažada jį,
bet aukoja Viešpačiui, kas yra niekam tikę,
nes aš esu didis Karalius, –
kalbėjo Galybių VIEŠPATS, –
ir mano vardas įkvepia pagarbą tautoms.
Kai atnašaujate aklius gyvulius aukai,
ar tai nėra bloga?
Kai atnašaujate raišą ar nesveiką gyvulį,
ar tai nėra bloga?
Pamėgink nunešti tai savo valdytojui,
ar patiksi jam, ar jis bus tau malonus? –
kalbėjo Galybių VIEŠPATS.
Dabar jūs pamėginkite maldauti Dievą malonės!
Ar bus jis jums maloningas?
Tai yra jūsų kaltė!
Argi jis galėtų būti malonus kam nors iš jūsų? –
kalbėjo Galybių VIEŠPATS.
Oi, kad kas nors iš jūsų
užrakintų [Šventyklos] duris, –
nebekurtumėte ugnies tuščiai ant mano aukuro!
Nemalonūs jūs man, –
kalbėjo Galybių VIEŠPATS, –
atnašų iš jūsų rankų nepriimsiu.*

Mal 1, 14. 8–10

Pragmatiškų žmonių, šiek tiek (o gal ir visiškai) abejončių, ar tikrai taip jau svarbu kažkokiam neregimam Kažkam atiduoti paskersti geriausius gyvulius ir sudeginti juos

ant altoriaus, pasirodo, būta dar pranašų laikais. Visiškas švaistūniškumas. Kunigų susigalvota prievolė jiems patiems išlaikyti, prisidengus Dievo vardu... O va dar ir pranašas kažkoks, kurio net tikras vardas nežinomas, kaip teigia biblistai, Jo vardu priekaištuoja ir barasi, lyg tam Kažkam būtų ne vis tiek, koks gyvulys paaukotas. Jis juk nevalgo jų. O žmogui tokie tikrai pravers labiau nei paliege. Gyvūnų teisių gynėjus dar gali papiktinti ir tiesiog reikalavimas be jokio reikalo, vien tik tam, kad tikiesi sau Kažkieno, kieno egzistavimu dar ir abejoji, malonės ir palankumo, skersti gyvulius ant altoriaus. Tuo labiau kad yra kitų religijų, kur kraujo liejimas, smurtas kito atžvilgiu aiškinamas ne tik kaip neužtikrinantis tam, kuris smurtauja, jokie išsigelbėjimo, bet priešingai – dar labiau klampinantis į tamsą, didinantis pasaulyje kančią. Ir kaip gali kito aukojimas savanaudiškais tikslais duoti ką nors gera? Nors gyvenimo realybė, žinoma, ta, kad, norim to ar nenorim, aukojam kažką kita dėl savo gerovės. Mėsėdžiai – gyvūnus, vaikai – senus tėvus (tais atvejais, pavyzdžiui, kai dėl sunkių gyvenimo sąlygų tenka juos perkelti į senelių prieglaudą), tėvai – vaikus (kai, pavyzdžiui, jie auginami kaip tie, kurie turės senatvėje juos karšinti), kai dėl tos pačios asmeninės gerovės ar interesų aukojami kitų interesai ir gerovė. Galima, žinoma, aukoti save, kas šiais laikais ne taip jau dažnai vertinama, veikiau laikoma kvailumo požymiu, vidutinybių ar menkystų, nesugebančių nieko kita, susireikšminimu, arba įtarinėjama paslėptais pragmatiškais sumetimais. Ne taip jau dažna šeima, artimieji lengva širdimi leistų vienam kuriam jų nariui paaukoti, pavyzdžiui, bažnyčiai kažką ypač brangaus. O tos religinės bendruomenės, kuriose bandomos

sugrąžinti tos senosios aukojimo praktikos (kad ir be kraujo praliejimo), reikalaujant ar tikintis iš narių gausių ir gerų aukų, gana greitai išvadinamos totalitarinėmis sektomis ar kultais.

Nemalonu visa tai... „Nemalonūs jūs man, – kalbėjo Galybių VIEŠPATS, – atnašų iš jūsų rankų nepriimsiu.“ Hebrajiškai visiškai pažodžiui (*ein-li heifec ba-khem*): „Nėra man jumyse pasimėgimo...“ Koks malonumas gali būti dieviškumui slypėti širdyje, kurioje visa, kas geriausia, užrakinta į seifą, kad nieks nepamatytų ir nepaimtų, ir ant altoriaus, išnykus aukojimo vertei, tik aukojimo imitacija. Taip, kruvinos aukos jau praeityje, gyvulėliai galėtų, jei nebūtų valgomi, lengviau atsikvėpti. Svarbiausia – nerakinti ir neslėpti giliai savyje to, kas geriausia, nesilaikyti tik sau. Švaistūniškumas šiuo atveju, ignoruojant pragmatizmą, būtų gal ir neblogas pakaitalas. Net ir laikas, atiduotas kitam, šiais laikais būtų auka, sudievinanti tą, kuris aukoja. Juk tą hebraizmą „nėra man jumyse to ar ano“ būtų galima taip ir suprasti – dieviškumas mumyse yra arba nėra ir jei neranda ten kažko, jis neužsilaiko... O jau daug kartų minėjau vieną iš trijų dieviškųjų savybių – dosnumą (*hesed*). Lietuviškuose Biblijos vertimuose *hesed* dažniausiai verčiama kaip „ištikima meilė“, bet tas žodis – ne apie jausmus, o apie besąlygišką dovanojimą to, kas geriausia, kitam, kuris gal to net ir nenuspelno. Tai ir yra aukos, apie kurią kalba pranašas, prasmė. Net jei pirmąkart, anų laikų aukojimo formos mums šiandien sunkiai suprantamos ir priimtinos. Tada ir dieviškumas, atsiskleidžiantis širdyje, ims palengva skaidrinti pasaulio tamsą.

-akp-

Vertėjas kaip literatūros tarnas

Pradėsiu nuo pavyzdžio. Neseniai draugė manęs paprašė išversti porą sakinių iš anglų kalbos jos rengiamai meno istorijos antologijai. Sakiniai buvo gana sudėtingi, be to, neturėjau viso teksto, iš kurio jie išimti, todėl nusiūnčiau vadinamąjį juodraštinį vertimo variantą; palikau po kelias kai kurių žodžių reikšmes ir pasiūliau porą variantų, kaip geriau lietuviškai sudėlioti sakinių struktūrą. Neilgai trukus gavau apytikriai tokį atsakymą: išvertei teisingai ir gerai, bet, žinai, tavo darbo kaip gyva nenorėčiau dirbti. Tai parašė žmogus, kuris jau daugiau kaip dešimtmetį skaito mano išverstas knygas ir su kuriuo apie vertimo subtilybes šnekėtasi be galę kartų. Tiesiog gal anksčiau jai neteko matyti, kaip atrodo vadinamasis nebaigtas vertimas – siuvinys, kurio išvirkščioje pusėje mazgeliai dar nepaslėpti.

Esu vertusi, o juo labiau – skaičiusi daugybę knygų apie žmones, turinčius tarnų ir įpratusius su jais gyventi, tad ne kartą pagalvojau, kad apie tarnus dažnai šnekama kaip apie paslaptingas, neasmeniškąs, pageidautina – kone nematomas būtybes, kurios vertinamos tik pagal tai, gerai ar blogai atlieka savo pareigas, ir kurios pastebimos būtent tada, kai su tomis pareigomis nesusitvarko. Kitam gal čia ateitų į galvą analogija su valstybės tarnautojais ar slaptųjų tarnybų agentais, bet man iškart dingtelėjo: ogi lygiai kaip vertėjai. Prateškime palyginimą

Tarno pareigos – tai daug kasdienių, smulkių darbelių, kuriuos jis privalo atlikti, kad patogiai, gražiai ar pilnai galėtų egzistuoti kažkas kita. Vertėjo pareigas galima apibūdinti lygiai taip pat. Vertėjas mokosi kalbų, domisi literatūra, skaito, analizuoja verčiamus rašytojus, derasi ir aiškinasi su leidyklomis, tvarko savo darbo priemones (pavyzdžiui, kompiuterinę įrangą), rūpinasi skaitomų knygų apyvarta, stengiasi laikytis sutarčių terminų, siekia pusiausvyros tarp maksimalaus darbų kiekio ir priimtinos jų kokybės, pats skaičiuoja savo darbo sąnaudas. Žodžiu, atlieka daugybę kasdienių, smulkių darbelių, kurių niekas (išskyrus kitus vertėjus) nežino, nemato, net dažnai nenučiuokia juos egzistuojant. Ir visa tai tam, kad jo verčiamos knygos ta kalba, į kurią jis verčia, galėtų egzistuoti patogiai, gražiai ir pilnai.

Tarno veiklos esmė – būti nematomam, tačiau būtinam; tarnas tampa matomas tada, kai dirba netikusiai. Tas pats ir vertėjui. Galima teigti, kad kuo mažiau matomas ar juntamas vertėjas skaitant tekstą, tuo geresnė yra vertimo kokybė. Geras vertimas yra tas, kurį skaitant norisi kalbėti ne apie jį, o apie kūrinį. Pasiskaičius interneto komentarus, beveik baigiančius atstoti gyvenimo pažinimo šaltinį, ar pasikalbėjus su žmonėmis, nesusijusiais su vertimo ir leidybos pasauliu, matyti, kaip dažnai piktinamasi kvailomis, šurkščiomis vertimo klaidomis. Lygiai taip pat susirinkusios vidurinės klasės ponios aptarinėja nevalyvas, apsilėidusias tarnaites ar lėtapėdžius, atgrubnagiųs, neišmanėlius tarnus.

Tarnas – tai savotiškas tarpininkas tarp savo šeimnininko ir likusio pasaulio, lengvinantis jų bendravimą, geriau už kitus pažįstantis šeimnininko charakterį ir gyvenimo būdą. Tarnas žino, kaip paruoštą kavą geria jo šeimnininkas, tarnas pasirūpina, kad iš namų šeimnininkas išeitų švariai apsirengęs, nuvalytais batais ir vienodu spalvų kojiniųėmis. Vertėjas – drauge su redaktoriumi – žino, kokius žodžius ir kokia tvarka mėgsta vartoti rašytojas, jie bendromis jėgomis pasirūpina, kad rašytojo knyga pasirodytų knygyne išversta kuo tiksliau, kuo sklandžiau, be korektūros klaidų ir kvailių riktų.

Tarno padėtis visuomenėje, ypač kolegų bendruomenėje, priklauso nuo dviejų dalykų: nuo jo šeimnininko statuso ir nuo jo paties meistriškumo. Gerą vardą turinčio, visuomenėje gerbiamo šeimnininko šlovė atspindžius meta ir ant tarno; išmanus ir geras tarnas retai imasi tarnauti nevykusiam, kvailam ar stuobriui šeimnininkui. Vertėjo profesinę reputaciją iš esmės lemia du punktai: kokią literatūrą ir kaip jis verčia. Abiem atvejais svarbus veiksnys yra profesinė savigarba. Dirbti gerbiama, reikiam šeimnininkui (versti vertinamą, gerą literatūrą) yra, be abejonės, sunkiau, tačiau abiem atvejais yra kompensacija – gerai atlikto darbo suvokimas, žinojimas, kad susidoroji su tuo, kas pavyksta ne kiekvienam, galimybė panaudoti ilgai tobulintus įgūdžius ir kitokie smulkūs malonumai, angliškai gražiai vadinami *quiet fun* (tykiomis pramogomis), kurias taip mėgsta įvairūs profesionalai.

Geras tarnas dažniausiai priklauso vadinamajai profesinei organizacijai – pavyzdžiui, klubui, į kurį jis reguliariai vaikšto ne tik norėdamas maloniai praleisti laiką, bet ir rinkdamas informaciją, mokydamasis iš daugiau patyrusių kolegų, pats mokydamas naujokus. Analogija su vertėjais visiškai akivaizdi.

Tarnas yra vienas iš populiariausių literatūros personažų, pasirodantis nesuskaičiuojamoje daugybėje įvairių kūrinių. Čia turiu įspėti, kad analogija su vertėjais jau baigta, nes apie vertėjus, mano žiniomis, nesukurta nieko bent kiek labiau įsimenančio, jei neskaitysime vieno trilerio su Nicole Kidman, kuriame ji, beje, vaidino ne literatūros, bet Jungtinių Tautų vertėją. Taigi pereinu prie antrosios dalies – pamėginsiu skirti kelis tarnų (ir vertėjų) tipus. Pažiūrėkime, kas jiems būdinga.

1. Tarnas šeimnininko dešinioji ranka, patikimas bendražygis, kuris puikiai atlieka savo pareigas, bet stengiasi neužbėgti šeimnininkui už akių. Dažniausiai ši tarnų ir jo šeimnininką sieja abipusės pagarbos santykis: šeimnininkas pasitiki tarno gebėjimais viską padaryti taip, kaip geriausia, o tarnas

nekvestionuoja šeimnininko veiksmų, *a priori* laikydamas juos ir racionaliais, ir garbingais. Ir tarno pagarba šeimnininkui, ir šeimnininko – tarnui yra grindžiamos ne sąlygiškumais, o tikrove: tarnas vertina ne tik asmenines šeimnininko savybes, bet ir platesnį kontekstą, kuriam šis atstovauja (kilme, aristokratizma, riteriškumo tradicija, išsilavinimą ir kt.). Šeimnininkas savo ruožtu vertina konkretaus tarno profesionalumą, talentus, o dažnai ir būdo bruožus. Geriausiai tokį – veikiau draugystę ir bendradarbiavimą negu tarnystę primenantį – šeimnininko ir tarno santykį aprašė Dorothy L. Sayers, sukūrusi seklį lordą Piterį Vimsėjų ir jo tarną Bantėrį. Iš pažiūros gali pasirodyti, kad Banteris visiškai užgožtas ryškios šnekaus, ironiško lordo figūros, tačiau rašytoja ne kartą aiškiai leidžia suprasti, kad tylus Banterio profesionalumas, pasirengimas bet kam ir gebėjimas nuspėti įvykių eigą rodo nė kiek ne mažiau brandžią, tik gal intravertiškesnę asmenybę. Inicijatyvos tarnas gali imtis tik išskirtiniais atvejais, kai šeimnininkas jį tam įgalioja arba pats negali atlikti ko nors svarbaus.

Toks santykis labai produktyvus ir perkeltas į vertimo sritį. Galima įsivaizduoti, kad kalbame apie vertėją, kuris imasi versti jam gerai žinomą ir vertinamą rašytoją, gal net nebe pirmą jo kūrinių. Apie rašytoją jis žino daug, ir tai, ką žino, tik didina jo pagarbą jam. Toks vertėjas dažniausiai neapsiriboja verčiama knyga, jis gerai išmano ir rašytojo gyvenimo faktus, ir aplinką, pažįsta jo stilių, pagrindinius motyvus ir temas ir t. t. Vis dėlto versdamas jis nesiims stiliaus gražinti, o smulkmenų keisti, pagrįstai tikėdamas, kad aptikti tekste keblumai ar keistybės turi savo prasmę bei istoriją; trumpai tariant, radęs ne visai suprantamą sakinį, pirmiausia išraus archyvus bei bibliografijas ir tik jau visai galų gale darys prielaidą, kad tai galėjo būti apsirikimas. Sunkiai įsivaizduojama, kad toks vertėjas imtųsi tyčia dailinti arba tyčia susinti autoriaus tekstą, o iškarpymai ar prikūrimai čia išvis neįmanomi. Blogiausiai atveju tokiam vertėjui, tapusiam tikru ekspertu, gali tekti prisiminti kiek didesnę, negu įprasta, atsakomybę – įsivaizduoju, taip turėtų jaustis žmogus, ėmėsis versti nebaigtą ar juodraštinį mėgstamo autoriaus knygos variantą (pavyzdžiui, Nabokovo „Lauros originalą“, *The Original of Laura*).

2. Žvalus, sumanus, paprastai šelmis tarnas, dažnai vaiduojantis apyžiopli ar išsiplaškusį šeimnininką iš įvairių keblių situacijų. Literatūroje šis tipas dažniausiai aptinkamas avantiūristiniuose ar komiškuose romanuose, geriausi jo pavyzdžiai – Sančas Pansa iš „Don Kichoto“, Semas Veleris iš Dickenso „Pomirtinių Pikviko klubo užrašų“ arba viasazinis Dživsas iš Wodehouse'o romanų, tarnaujantis gerasirdiškam jaunam asilui Berčiui Vusteriui. Šiuo atveju šeimnininko ir tarno santykis remiasi ne pagarba, o veikiau bendrininkyste: tarnas žino, kad šeimnininkas be jo pražus, tačiau tuo nepiktinaudžia. Tai iš esmės geranoriškas, bet ir globėjškas santykis. Perkeltas į rašytojo ir vertėjo plotmę, šis santykis atrodo taip: vertėjas jaučia simpatiją verčiamai knygai, bet slapčia (o kartais ir ne visai slapčia) mano, kad verčiant ją ne pro šalį šiek tiek pagerinti, nes tokią, kokia ji yra iš tiesų – tai yra tokią, kokią mato tik jis, vertėjas, – išvertus skaitytojai gali „ne taip suprasti“ ar „nepakankamai įvertinti“. Tada vertimuose atsiranda įvairių retų ir egzotiškų žodžių – ten, kur jų visiškai nereikia; kartais į tekstą prasmelkia mažytis paaiškinimas – nes juk jei išversi tik užuominą ar žodžių žaismą, kai kas gali likti neaišku; kartais skaldoma sakinių ar net viso teksto struktūra. Negalima sakyti, kad toks vertėjas tekstą visada gadina – ne, net gana dažnai jį pagerina ir pritaiko tikslinei auditorijai, kurią juk geriausiai pažįsta. Bet toks vertimas šiek tiek per mažai perteikia originalą ir šiek tiek per daug – vertėją; kitaip tariant, jis labiau primena ne vertimą, o „Prano Mašiotu knygyne“ leidinius arba įvairius atpasakojimus su prieraišais „sutašė Šernas“.

Kartais pagunda „pagerinti“ vertimą arba pritaikyti jį skaitytojams užklumpa ir pirmojo tipo vertėjus. Ištikimybės originalui klausimas anaipol nėra vienareikšmis ir paprastas; pavyzdžiui, puiki, talentinga Chestertono ir Lewiso knygų vertėja į rusų kalbą Natalija Trauberg savo karštai mylimų autorių tekstus versdama šiek tiek pritaikydavo skaitytojams. Kaip jau sakiau, šiuo atveju svarbiausia vertėjo santykio su kūriniu dalis – vertėjo geri norai ir, aišku, profesionalumas.

3. Beveidis ir dažnai bevardis tarnas – ar dažniau daugiskaita – tarnai, apie kuriuos užsimenama daugelyje klasikinių romanų. Tai tarsi neregima gamtos jėga, kuri atlieka tam tikrus darbus, nereikalaujama jokio asmeniškio santykio. Turbūt tiksliausiai šių tarnų funkciją nusakė Waugh romane „Sugrižimas į Braidshedą“:

Paveikslų svetainėje langinės buvo atvertos, užuolaidos užtrauktos, degė žvakės.

– *Ei, stalas padengtas trimis.**

Iš karto aišku, kad langines *kažkas* atvėrė, užuolaidas užtraukė, žvakes uždegė; negana to, stalą padengė trimis, nors namie šiuo metu tik du žmonės, kurie patys nustebo tai pamatę – vadinasi, *kažkas* žinojo daugiau už pačius herojus ir *kažkas* sukūrė aplink juos esančią aplinką. Tas *kažkas* herojams visiškai nesvarbus, svarbūs tik jo veiksmų rezultatai,

kurie tekste ne be reikalo aprašomi atliktinėmis žodžių formomis.

Iš esmės tai ir yra pamatinis, daugumos skaitytojų suvokiamas vertėjo santykis su tekstu: kažkas, kas daug (daugiau už mane) išmano apie šią knygą, padarė taip, kad aš galėčiau ją skaityti savo gimtąja kalba. Kaip jis (ar ji, ar jie) tai padarė – man nesvarbu, svarbiausia, kad yra rezultatas. Neretai toks būna santykis ir paties vertėjo, kuris pasirenka pelnytis sau duoną būtent vertimu: ne visos mūsų verčiamos knygos yra labai geros, ne su visomis užsimezga tas ypatingas, asmeniškąs santykis; tačiau jei vertėjas gana profesionalus, net jo neasmeniškio darbo rezultatas teikia pasitenkinimą.

4. Niekam tikęs tarnas. Apie tokius tarnus irgi prirašyta daug, čia pacituosiu labai gyvą ir ryškią ištrauką iš Dickenso romano „Deividas Koperfildas“, kurioje trumpai apžvelgiama tokių netikėlių galerija: „Sekančio mūsų šeimyninio nesusipratimo priežastis buvo taip pat tarnaitės. Meri En pubrolis pabėgo iš kariuomenės ir pasislėpė mūsų anglių rūsyje, iš kurio jį, mūsų didžiam nustebimui, išvilko jo ginklo draugų sargyba ir iškilmingai išvedė, uždėję antrankius, o tai užtraukė nešlovę mūsų namams. Tai suteikė man drąsos nusikratyti Meri En, kuri, gavusi atlyginimą, išėjo taip ramiai, jog aš net stebėjau, bet netrukus sužinojau, kad dingo mūsų arbatiniai šaukštukai ir, be to, ji buvo išsiskoliusi mūsų vardu nedidelėmis sumomis pas visokiausius krautuvininkus. Po misis Kidžerberio – berods, seniausios Kento gyventojos, kuri eidavo uždarbiuoti padieniui, bet būdama per silpna nebeįstengė parodyti savo sugebėjimų šiam mene, – suradome kitą perlą: tai buvo labai maloni moteris, tik turėjo įprotį nuolat su padėklų kristi nuo virtuvės laiptų ir su arbatos servizu nerti į svetainę tarsi į vonią. Nuostoliai, padaryti šios nelaimingosios, privertė mus ją atleisti. Po jos sekė (protarpiais dar šeimnininkavo misis Kidžerberio) ištisa nevykusių tarnaičių eilė, kurią užbaigė jauna grakščios išvaizdos mergina, su Doros skrybėlaite iškeliausi į Grinvičo muę. Toliau aš noro daugiau nebeprisimeinu, išskyrus nesibaigiančią nepasisekimų virtinę“ (vertė J. Žakonis).

Galima pasilinksminti, ieškant šių nevykėlių atitikmenų vertėjų draugijoje – įžūli apgavikė Meri En, gavusi darbą dėl to, kad pateikė puikias suklustotas rekomendacijas; nusilpusi ir darbų neaprepianti misis Kidžerberio; paslaptinga „labai maloni moteris“, turinti vienintelį trūkumą – visiškai nesugebanti dirbti darbo, kurio ėmėsi; ir jauna žavi būtybė, nei iš šio, nei iš to ėmusi ir pradingusi. Kaip visada, apie blogus darbus kalbėti yra linksmiau ir įdomiau; ne veltui jokie Vertėjų sąjungos rengiami geriausių vertėjų apdovanojimai nesukelia tokio susidomėjimo kaip antipremijų skelbimas. Ir iš tiesų, darbą atlikti gerai galima turbūt apytikriai vienu būdu, o štai receptų jį sugadinti – devynios galybės.

Gali kilti klausimas, ko dar, išskyrus progą patreniruoti detektyvų ir angliškų romanų skaitymo užgrūdintą atmintį, aš siečiau šiuo pranešimu. Atsakyti ne taip paprasta. Vienas iš atsakymų variantų būtų toks – vertėjai nuo seno svarsto savo darbo apibrėžimą, santykį su literatūra ir savo vietą literatūroje. Esu radusi nuorodą į „vieno amerikiečių vertėjo“ nuomonę, kad vertėjas esąs „literatūros žmona“: tai yra jis popina ir puoselėja literatūros kūrinių, kurių nori perteikti gimtąja kalba. Iš esmės „tarnas“, man atrodo, daro tą patį. Be to, tarno vaidmeniui literatūroje priskiriamos tokios savybės kaip ištikimybė, tylus pasiaukojimas, pasirengimas pamiršti savo *ego* dėl aukštesnio tikslo, įsisąmonintas profesionalumas – viskas tarsi tyčia sukurta vertėjo amatui aprašyti.

Pabaigoje – du sumetimai, vienas melancholiškas, kitas išdidus. Melancholiškasis: čia nepaminėtas toks literatūroje irgi neretas tarno paveikslas kaip senų laikų liudytojas, kitados visiems reikalingas, o dabar tapęs atgyvena ir kliūtimi – kriošena Firsas iš Čechovo „Vyšnių sodo“, kurį apleistame dvare pamiršta į naują gyvenimą išvažiuojantys šeimnininkai. Garsiai aidint kalboms apie būsimą knygų nunykimą, apie tai, kad žmonės beveik nebeskaito grožinės literatūros ir ateityje skaitys dar mažiau, turbūt ne vienam grožinės literatūros vertėjui šmėsteli baimė virsti Firsu, kurį paliks kur nors kamputyje vienišą mirti techninių tekstų vertėjai ir kita pažangioji žmonija.

O išdidusis sumetimas toks. Jei prisiminsime, kad žodis „tarnas“ lotyniškai yra *minister* ir kad tuo pačiu žodžiu vadinami ir valstybės tarnai – ministrai, ir net religijos tarnai – kitaip tariant, visi žmonės, tarpininkaujantys tarp valstybės ir jos piliečių ir religijos bei tikinčiųjų, tai mums, vertėjams, bus dar aiškiau, kad priklausome senam, oriam ir garbingam luomui. Bet mes patyliukais ir patys tai žinome.

RASA DRAZDAUSKIENĖ

Pranešimas skaitytas literatūros forume „Šiaurės vasara“ Jurbarko rugpjūčio 27 d.

* *Shutters were up, curtains drawn, candles lit, in the Painted Parlour.*

„Hullo, it's laid for three“.

„Profesionali“ nemeilė

Noriu grįžti prie skaudulių, kurie šiaip jau niekuomet nesiliaus, neužsimirš, kol Vilniuje liks bent vienas jautrios, gyvos širdies žmogus. Nes jie skauda. Tai brangaus, mylimo mūsų miesto, mūsų Tėvynės sostinės sistemingas naikinimas, prasidėjęs pokary (o gal dar XVIII a.?) ir itin paūmėjęs pastaraisiais dešimtmečiais. Ta dingstimi noriu ne tik pats kalbėti, bet ir priminti kitų, mūsų kultūros didžiūnų, nesenstančias (deja!) mintis. Pirmiausia – poeto Marcelijaus Martinaičio („Vilniau, kaime mano...“, *Kelionė*, 2008, Nr. IV/4): „Pagaliau pirmą kartą pajutome, kad Vilniuje darosi ankšta, kai kur – net labai, Vilniuje, kuris garsėjo ir kurį garsinome žaliomis kalvomis, laisvomis erdvėmis, unikalia gamtos apsuptimi, tas grožybės rodėme svečiams. O dabar ji, gamta, nors ir lėtai, traukiasi iš kelio įžūliems pinigams, automobiliams, „akropoliams“, „prekybos gigantams“ (p. 24). „Vilniaus, kaip jis atrodė anksčiau, tokio jau nėra, t. y. mūsų miesto, koks jis buvo seniesiems vilniečiams, jo kultūriniam elitui... Stiklais, prašmatniais prekybos „centrais“ blizgėdamas į nebūtį grimzta istorinis miestas, supanašėdamas su Vakaruose nusizūrėta stiklais tviskančia komercinių ir pramoninių priemiesčių architektūra, tarsi pats tapdamas kažkokiu Europos priemiesčiu be jam būdingų struktūrinių bei erdviųjų ženklų... Vilnius galbūt jau praranda pasakutinį šansą tapti miestu, kuriame būtų malonu, jauku ir patogiu gyventi... Veikia savotiškas provincializmo sindromas, siekiant, kad Vilniuje būtų kas nors „kaip Niujorke“, Briuselyje ar kitur. Iš ten parsivežama įvairiausių nusizūrėtų kopijų, kurios pavirsta išsigimėliškais dešiniojo Neries kranto architektūriniais kastratais, stiklinėmis pamėklėmis, plintančiomis kaip naujamadiškais sostinės stilius“, o juk „daug gražiausio Vilniaus su nuostabiais ir iškilais bokštais buvo matoma viršuje, danguje, tarp kalvų, debesų, po saule. Tas viršutinis Vilnius jau visiems laikams sugadintas, dešiniajame Neries krante kylant „Niujorkui“, išaugus tiems stikliniams monstrams, suniokojusiems tokį pažįstamą ir nepakartojamą miesto siluetą, žalių kalvų ritmą, nuostabų ryšį su tolimomis užmiesčio kalvomis!“ (p. 25)

Šitas „Niujorko darymas“ mūsų mieste, podraug jį žalojant ir naikinant, beje, turi dar ir savo slaptą pamėklėšką, kraupiąją pusę, apie kurią baugu net užsiminti. Pavyzdžiui, vieno iš architektų, tiesiogiai padėjusių atsirasti Neries dešiniojo kranto dangoraižiams, ligi skausmo suraizžusiems Vilniaus dangų, pasitraukimas iš gyvenimo iškart po to. Perrėžtas Vilniaus veidas niekuomet neleis pamiršti šios širdį sugniaužusios nelaimės (juoba kad mes buvome pažįstami nuo mokyklos, jis grojo gitara, namų sąlygomis kartu esame įrašę kelis bliuzelius). Kad ir kaip atsargiai apie tai galvotum, niekaip neįmanoma nusikratyti nuojaus, kad šių architektūros monstrų atsiradimas su tuo yra tiesiogiai susijęs. Nes jie, išdygę tarsi iš paties pragaro, įkūnija, teigia ir spinduliuoja klaikią *nemeilę* Vilniui, aplinkai, visam gyvenamajam pasauliui.

Vilniuje, o, matyt, ir visoje Lietuvoje pastaraisiais laikais *nemeilė* plinta daugeliu juodų metastazių, kurių nebeįmanoma nė išvardyti, susiliedama į vieną ištisą juodą išniekinimo dėmę, vis mažiau ir mažiau bepalikdama vietos širdies šilumai, prisirišimui, draugystei, svajonėms. Martinaitis primena mums: „Miestai paprastai turi tam tikras gatves, pastatus, kavinukes, aikštes, skverus, sales, daugybę metų miestiečiai žino, kur eiti, kur rinktis, ką veikti ir kaip elgtis. Kai visa ši erdvinė struktūra staiga pakeičiama, normalūs žmonių santykiai suyra, jie sunkiau atsikuria nei po gaisrų, bombardavimų, stichinių nelaimių... Pasikeitė tam tikri miesto verbaliniai orientyrai. Jau dabar nebeišgirsi ką nors sakantį: „Einu į miestą pasivaikščioti.“ Vilniuje jau nevaikščiojama, o važiuojama arba einama į darbą, tarnybą ir panašiai. Sunyko ši sena ir graži miestiečių pramoga, o tai liudija, jog iš esmės pakito psichologinis ryšys su aplinka, judėjimo tikslai ir pobūdis, miestas nesuvokiamas kaip kultūrinė gyventojų nuosavybė. O juk būdavo išeinama į miestą kaip į tam tikrą kultūrinę, sakralinę ar istorinę erdvę“ (p. 28).

Poetas prisimena: „Studenčiokai, tik apsiplunksnavę literatai, traukdavom „į prospektą“ arba, kaip išmokom sakyti iš P. Širvio, „į centrą“. Čia prabėgo gana didelė mūsų kultūrinio bei literatūrinio gyvenimo dalis. Vien tik vaikščiodamas prospekte pamačiau, pažinau daugelį meno žymybių, čia buvo redakcijos, tiesiog gatvėje galėjai užsakyti straipsnį, dėl ko nors susitarti, kartu užsukti į kavinukę „pasišildyti“. Dabar kažkoks skersvėjis visa tai „iš centro“ tarsi pūste išpūtė... Suprantu, jog tai mano „nesveika“ nostalgija. Bet vis dėlto – kodėl nenoriu ir negaliu užteiti į kavinę prospekto pradžioje, kuri dar vis vadinasi „Literatų svetainė“?.. Čia buvo garsioji tarpukario kavinė „Pas Rudnickį“, kurioje lankydavosi Cz. Miłoszas, V. Krėvė, B. Sruoga, senieji Vilniaus inteligentai, po karo „praktiką“ atliko ištisa literatų karta. Vėliau turėjo net savo neoficialų pavadinimą – „pas Šabaniauskienę“. Čia dar sukiojosi ir pats A. Šaba-

niauskas, o P. Širvys tikriausiai joje geriau jausdavosi nei savo „tuščiuose ir šaltuose, nieko nelaukiančiuose namuose“. Vieną iš paskutiniųjų dar neperdirbtoje kavinėje mačiau studentams įskaitas pasirašinėjantį Vytautą Kavolį.

Ar būtų taip nemokėšiai pasielgęs, sakysim, koks nors savininkas prancūzas, ar nestovėtų čia staliukas, prie kurio galbūt sėdėjo Nobelio premijos laureatas, ar nekabotų jo, gal P. Širvio, B. Sruogos portretai? O kiek jau yra sunaikinta tokių vietų, interjerų, nesenų mielų atminų kituose pastatuose, rūmuose, kuriuose buvo likę kokių nors pėdsakų. Ten darbuojasi piniginių snobai ir diletantai, neturintys jokio supratimo, kad įvairūs atminai yra kaip tik tas turtas, kurio vertė nuolat auga, ateityje teikdama jiems pelną ir pasi-didžiavimą“ (p. 29).

Iš savo kartos „nužudytų vietų“ negaliu neprisiminti vasarinės „Rotondos“, kažkieno parduotos ir jau antrą dešimtmetį it juodoji skylė nebūties smarvę skleidžiančios pačioje Pilies kalno papėdėje; „Vaivos“ pačiame Pilies gatvės vidury, irgi parduotos ir paverstos picerija; o ypač „Žibutės“ Vokiečių ir Šv. Mikalojaus gatvių kampe, kurioje prabėgo bene daugiausiai mano jaunystės valandų. Na taip, mes nebuvome labai „geri“: apiplyšę, pasišiaušę, apsvyturiantį kelius siekiančiais šalikais girtuokliavome, klegėjome, garsiai skaitėme eilėraščius, postringavome apie meną bei gyvenimo prasmę, šiaip blevyzgojome ir kitaip „drumstėme viešąją tvarką“. Kad sovietų laikais mus visai iš ten stengėsi išguiti, „Žibutė“ bent keliskart buvo uždaryta remontuoti, bandyta net paversti virtų vištų parduotuve – nenuostabu. Mes buvome įpratę būti valdžios nemylimi. Bet Lietuvai atgavus nepriklausomybę, prie kurios daugelis kaip kas išmanė prisidėjome, mums jau buvo apie trisdešimt, ir didelio triukšmo nei pavojaus viešajai tvarkai mes nebekėlėme. Tiesiog smagu būdavo kartais užsukti, sutikti mielą seniai pažįstamą veidą, susišildyti širdį. „Žibutė“ tuomet irgi kažkas pardavė, išgriovė, perstatė, ir jos nebeliko. Nė kvapo. O čia anuomet „trynėsi“ poetai a. a. Robertas Danys, Aidas Marčėnas, aktorius Gediminas Storpirtis, rašytojas ir kino režisierius Vytautas V. Landsbergis ir daug kitų, šiandien jau palikusią didesnę mažesnę pėdsaką Lietuvos kultūroje. Marčėnas eilėraštyje, skirtame Daniui atminti ir pavadintame „Niekur“ (*Dievų taupyklė*, Vilnius, 2009, p. 117), jo lūpomis klausia: *kur dingo, kur viskas prapuolė? / kur „Vai-va“, „Rotonda“, „Žibutė“? Ir atsako: ten, kur nuo šiandien ir tu, / mano drauge: / niekur // niekur nedingo.* Taip, jos liko mūsų meilėje, meilėje Vilniui, kurio kažkodėl nebėra, kurį sugriovė, sunaikino, nužudė *nemeilė*. Dauguma mūsų dar gyvi, o ji jau vejasi iš paskos, sėlina dar šiltais pėdsakais ir skuba juos ištrinti. Kad neliktų nė kvapo. Atrodo, kažkam būtų geriau, kad mūsų išvis nebūtų, nė nebūtų buvę. Kam? Kodėl?

Šitą keistą *nemeilę* Vilniaus dvasiai, poezijai ir ją įkūnijančiai aplinkai, architektūrai – kiekvienam jos bent kiek prisigėrusiam namui, sienai, baldui – pastebi ir dar jaunes-

nės kartos atstovas Mindaugas Kvietkauskas, šiuometinis Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto direktorius („Kiekviena karta turi susikurti savo Vilnių“, *Kelionė*, 2008, Nr. IV/4): „Susidaro toks vaizdas, kad sovietiniais metais buvo kur kas lengviau išsaugoti miesto kultūrinę dvasią kovojant su ideologija, vis dėlto iškreipto mąstymo ir kalbos padaru, nei dabar su kapitalo galia, kuriai nebereikia jokios kultūrinės ideologijos“ (p. 31). „Išties susidaro toks išpūdis, jog Vilniuje kultūra bei kūrybinė dvasia slopinama ir išstumiamama... Tai, kas svarbiausia, kas palaiko miesto gyvybę, čia jau keliolika metų traukiasi į savo tylus paribius“ (p. 32).

Esama bandymų į šį nepakeliamai skaudų reiškinį pažvelgti iš toliau, abstrakčiau, teoriškai, antai filosofo Vytauto Rubavičiaus (*Postmodernusis kapitalizmas*, Vilnius, 2010): „Industrializavimo laikų miesto raidos ypatumas tas, kad, plintant urbanistiniams priemiesčiams ir vis daugėjant sužalotos urbanistinės visuomenės, miesto ir miestieškumo samprata sunyksta. Kaip tai vyksta? Iš pradžių industrializacija iš užmiesčio puola į centruotą miestą, valdančiųjų klasės turto ir galios kūrinių (ankstesnei miesto nuovokai ir pajautai kūriniškumo aspektas labai reikšmingas), prievartauja ir subjauroja esamą urbanistinę aplinką“ (p. 209). „Urbanistinė plėtra ir ją skatinanti miestų politika grindžiama neoliberaliosios rinkos modeliu. Nors tokia politinė ekonomikos organizavimo nuostata paskatino iškilti kai kurias Europos urbanistines aglomeracijas, neabejotinas griaunamasis jos poveikis – miestų erdvinės struktūros fragmentacija ir socialinio audinio ardymas. Toks problemiškas poveikis ypač ryškiai matomas mažesniuose ir intensyvių statybų bei renovacijų paveiktuose miestuose arba senose kvartaluose“ (p. 224–225). O mūsų valdžios „kol kas remiamasi tik nepalijamam perdarinėjimams ir strateginiais vadinamais Vilniaus plėtros projektais, sykiu suvokiant, kad tie projektai tiesiog atgaline data pritaikomi prie didelių firmų interesų ir administracijos galimybės pelnitės iš žemės sklypų skyrimo“ (p. 229). „Kol kas Vilnius plėtojasi kaip „vėžinė“ struktūra – kiekvienas ekonomiškai stiprus ir politiškai įtakingas veikėjas gali įsteigti savo urbanistinę formą bei struktūrą, keisti kvartalo gyventojų sudėtį ir socialinės erdvės pobūdį“ (p. 230).

Vakaruose, pasak Rubavičiaus, „įtaigiai, užčiuopdamas esminius šiuolaikinio globalizuoto miesto ir jo suvokimo bruožus, globalizacijos poveikį urbanistinei aplinkai yra nusakęs Remas Koolhaasas, architektas, kurį dera vadinti architektūros filosofu. Jo nuomone, globalizacija destabilizuoja ir kitaip apibrėžia architektūrinės veiklos pobūdį, ji įtvirtina naujas sąlygas atitinkančią sistemą: architektūrinė veikla tampa globaline verslamone, visuotiniu pasaulį numatančiu keisti infrastruktūros projektu [...], įtvirtinant *į aplinką dėmesio nebekreipiantį planavimą* ir visiems žadant paskutinę prometėjišką „muilo operos“ seriją. Paminėdamas „muilo operą“, šis mąstytojas nurodo tą postmoderniojo urbanizmo reiškinį, kurį kiti tyrinėtojai vadina disneilendizacija... Disneilendizacija vadinama išgalėjusi privataus kapitalo ir miesto administracijos organų praktika urbanistinius projektus grįsti „konceptais“ bei „temomis“, pavyzdžiui, „italų viduramžių miestas“, „britų kantri stilius“, iš praeities, egzotiškų šalių ir futuristinių vaizdinių kurti postmodernistinį pastišą (šiuo atžvilgiu galima sakyti, kad didžiųjų prekybos centrų erdvės tvarkymo būdai, kai įrengiamos apsipirkimo ir pasilinksminimo „vietovės“, buvo perimti urbanistinės vaizduotės ir tapo projektavimo praktikomis“ (p. 219–220, kursyvas mano – D. R.). Šis „į aplinką dėmesio nebekreipiantis planavimas“ ir yra ta pati *nemeilė*, kai ji apsėda ir pasireiškia per architektą.

Dar vienas širdį rėžiantis tokios *nemeilės* pavyzdys yra Karaliaus Mindaugo tiltas. Jautresnių ir mąstančių vilniečių tai neliko nepastebėta. Antai Romualdo Ozolo („Supratimai: kasdienės mintys (18)“, *Šiaurės Atėnai*, 2003-08-16, Nr. 664; kursyvas mano – D. R.): „Niekas neneigė, kad pėsčiųjų tiltas per Nerį prie Nacionalinio muziejaus gali būti pastatytas. Būtų buvę galima sutikti, kad nepakenks, *jeigu tik bus suderintas su aplinka*, ir autotransportui skirtas tiltas. Kas suplanavo ir kodėl šį geležinkelio tiltą su arkom pastatė vidury miesto, pačiame Šventaragio slėny, buvusios Vilnelės atšakos žiotyse? Architektūrinio požiūriu tiltas yra grubus ir įžeidžiantis netgi menkai į estetiką linkusį žmogų: jis užstoja Neries upės vagą žiūrint į vakarus, jis uždengia senuosius Žemutinės pilies rūmus žiūrint į rytus, jis sunaikina Gedimino pilies trapų dominavimą Vilniaus širdy žiūrint iš bet kurios pusės. Urbanistiniu požiūriu tai yra reto įžūlumo teršalas pačiame miesto veido gražume. Šiuolaikinių komunikacijų požiūriu jis yra absoliučiai niekinis.

Nukelta | p. 8

Autoriaus nuotraukos

SIGITAS GEDA

Iš mirusiųjų dienų

2008 metai

Rugpjūčio 22, penktadienis

Mieguisti pajūrio miesteliai

Į rudenį čia būna gražu. Lietūs, bangų ošimas, kopos su oranžinėm erškėtrožėm... Daug tokio pat oranžo – iš šermukšnių, mušančio į paukavusį toli. Ramybės.

Labiausiai netinkamas „elementas“ čia yra žmonės, vietiniai aborigenai. Nei šis, nei tas. Juo turtingesnis, tuo labiau apsmukęs, susikuitęs, „gyvūniškas“.

– O iš kur? Kas esi? Kiek mokėsi?

Nuo mažens jie „kitokie“. Neaiškaus supratimo, išsilavinimo, galop – tautybės.

Jų tautybė, t. y. savastis – pinigai. Išlipa toks apsmukėlis, sveikinasi su chalatuota ir kaltūnuota kaimyne, vapa nei ši, nei tą. Jo didybė – stūkos šalia, namas-aitvaras, nešantis lobius. Net „Ikiuke“, net perkant kokias kojines (žvyras sugrauzia jas per pusdienį), jeigu mandagiai padėkosite, apsi-snarglėjęs ir treninguotas nevisaprotis už prekystalio jums atsakys – lyg išmaldos davęs:

– Pra-a-šom, pra-a-šom!

Beveik žuvęs reikalas. Gal žinot kokį didelį talentą, išėjusį iš pajūrio? Vargu bau. Pirmiausia iš čia išeina tie, kuriems pirmoj vietoj pinigai, prisitaikymas, karjera, malonumai, smagybės, nuogybės.

Liudvikas Rėza niekad čia nesugrįš.

Japonų maniera

Shizuka naru michiyuki bata.

Svaigulingoj tyloj smarkiai strykteli žiogas.

Prisiminiau: kartą pasprūdo žuvis, kol dulkinausi petražolėse.

Lietūs merkė princesę iš užjūrio, ligi pat putės. Kokie švelnūs šilkmedžių žiedai!

Utėm apėjus pagalvė, blusos neleidžia užmigti, myža arklis, o Bašio!

Gieda lakštingala, dergia ant mano bandelių, užkanda prie sakės.

Jeigu kotą prisegtum mėnuliui, kokia nuostabi būtų vėduoklė!

Pliaupia ir pliaupia pavasario lietūs, jauku tiktai šikinyčioj. Atėjo nauja tarnaitė, skubu parodyti jai, kur mano įrankiai. Paukščių lizdai jau sumirko nuoguoše medžių šakumuos. Viršum kareivinių pažyra mėnulio šviesa, by...iai balti kaip ridikai.

Pirmapradiškai melsvas dangus, kalbinu žmoną, kad duotų.

Tarnaitė išėjo, plaunuosi savo įrankius, išsiskyrimas.

Nubiro balti kamelijų žiedlapiai, nukrito raudoni.

Per naktį glamžytas bijūnas irgi jau vysta.

(Katinėlis skaito knygeles, tikras katins braido po žoles.)

Iš D. Poškos

Mano trobelėj yra šilumos, tik labai trūksta žmonikės mylimos. Paglostyčiau jai koją ir aukščiau truputį, kol šita trobelė nepradėtų griūti.

Iš natūralisto užrašų

Šią vasarą netyčia pastebėjau: kai saulė svilina, tai kotas tik kietėja.

Jeigu žmonės krušasi per daug, tai iš jų daug gero ir ne-lauk. Nusikruš, paskui užvertę kojas tars:

– Tėvynei dirbom ir aukojomės!

Pastabos dėl karo Gruzijoje

Bėda, kad tarpkojis bus okupuotas.

SMS

Laikraščiai rašo, kad greit pasveiksiu, tik per Jonines reik šokinėt kaip per Onines, valgyt varlės kojas ir žvirbliu šoninės!

Replika

Nejau tikra, kad kojas aš maišiau? Mergelė, čia ne realybės šou!

Žinau urvelį ir žinau, kieno jis, tik tu viena taip smarkiai skeryčiojies.

Paolo Pasolini

– Tai ką aš veikčiau, jei netikėčiau, kad egzistuoja gyvenimo pratęsimo knygos?

Rugpjūčio 23, šeštadienis

Himnas – V. Kudirkos

Jo metras užkoduotas, tarkime, ir A. Vienažindžio eilutėje „Jūs, sesulės mano mielos...“ Ar tokioje banalioje dainelėje, kaip „Bėkim, bėkim paklausti, / Kas ten užia, kas ten šlama...“ Nėr ko pūstis. Didžiama (o gal visi?) himnų nėra poezija. Jokio poetinio grūdo čia ir nereikia. Reikia su-eiliuoti tam tikrus imperatyvus. Tiesa, vadinamasis „valstybinis mąstymas“ ar „ideologija“ prašytų tam tikro patoso, pakylėtumo, rūščio.

Nors mūsų kaimynai savo himne prašo vieno: „Dieve, sergėk Latviją...“

Tiesa ir tai, kad jie yra tam tikro laiko ženklai ir – jokio čia apreiškimo!

Dar apie O. V. Milašius

O mane tebežavi jo eilutės iš „Pavasario giesmės“ (vert. A. Vaičiulaičio). Net ir anksti iš ryto – lietuje prie Melnragės jūros prisimintos:

*Ten viskas žaliuose šešėliuose nuigrims
Pro langą, atdarytą sodams
žavintiems, vienatvei,
vandenims...*

Pirmą sykį perskaičiau jas kažki kieno paskolintam nuoraše apie 1968-uosius, ir man atrodė, kad bus paveikusios poemos „Delčia rudenė deivė“ poetiką.

Iš eil. „Nakčia sustojus karieta“ (vert. J. Urbšio) dabar man patinka:

*Ten pelėdžiukus savo ranka lesinau.
Mėnuo pro jazminą man juos atimt kėsinos.*

Tokia vaikystės mistika!

Prancūzams (didžiūmai) jis buvo egzotiškas atklydėlis, natūralu, kad pernelyg ten niekad nebuvo nei vertinamas, nei populiarus. Tokius svetimšalius turėtų „atsiimti“ kraštai, iš kur jie atkelia. Vienintelė kliūtis – kalba. Tarsi lietuvis, lenkas ar rumunas negalėtų rašyti prancūziškai!

Beje, aristokratišką jo kilmę „Lapkričio simfonijoj“ išduoda kad ir tokios detalės:

*Apglūšusi bobutė su nuvalkiotu čepčium,
Žuvis vardais garsinanti...*

Koks grafitais atskirs lyną nuo lydekos XIX a.?

*(...) lyg moteriškė,
Kuri skina pagijimo žiedus...*

Be abejo, renka vaistažoles.

Čia poetizmai, kurie gimė „iš nežinojimo“...

Tai, ką pastebėjo dar A. Schopenhaueris

Žmonės, gyvenantys prabangiai, ir – skurdo žmonės. Jų palikuonys (dažnas) žino, kad pinigų ir turto nereik švaistyti, jei nori ir toliau taip gyventi. Jie beveik paveldi savybę rūpintis turtu, nešvaistyti be reikalo, taupyti.

Tie, kur gimė ir augo skurde, savotiškai buvo įpratę manyti, kad jų gyvenimas ne toks jau baisus... Ūmai praturtėję, jie supranta tik vieną pinigų paskirtį – malonumus. Švaisto tol, kol sugrižta į tą pačią – „normalią“ padėtį.

Mūsų dienų anomalijos – daug praturtėjusių skurdžių, pirmoji ar antroji jų kartos neriasi iš kailio besidemonstruodamos.

*Juk patarlė mums sako tiesą tikrą,
Kad elgeta pribaiigs geriausią žirgą.*

(Šekspyras, „Henrikas VIII“)

Netikęs žmogus, paveldėjęs didelį turta, yra paniekos vertas plėšikas.

Beje, Lietuvoje dabar tokia situacija: ankstesnis turtas, kad ir koks būtų, švaistomas. Kuriam, statoma kažkas nauja. Vieni sako: „Viskas gerai“, o kitiems – viskas blogai... Labai sunku spręsti, koks bus namas, kai nematai nei jo fundamento, nei langu... Žmonės pasimetę ir pyksta vieni ant kitų.

O „plėšikų“, t. y. paveldėjusių ar įgijusių turto plikšių – per akis.

P. Širvio genezė

Kad jis labai artimai draugavo su Antanu Jonynu – jokia paslaptis. Tiesa, tada aš nežinojau, kad šis yra eil. „Sentimentalus romansas“ autorius. Rinktinė „Rugsėjo pilnatis“ išėjo 2003 m. Minėtas romansas datuojamas 1942–1973 m. Kiek ir kaip taisytas – nežinau. Lyrinio eilėraščio kažki kiek nepataisys (P. Š. savo „Aš beržas...“ irgi yra taisytas).

Kas nežino – tasai romansas tarsi Pauliaus ranka parašytas (yra ir daina). Pacituosiu čia jį visą:

*Aš mylėjau
Tave
Tau nežinant.
Tau nežinant
Tave aš myliu.
Mano meilė
Plati
Kaip žvaigždynai,
Kaip žydėjimas
Lauko gėlių.*

*Ar mylėjai mane,
Nežinojau.
Ar mylėsi –
Paklausti bijau.
Eisiu, eisiu,
Rugsėjui lašnojant,
Į tave
Kaip lig šioleiėjau.*

*Vėlų vakarą,
Rudenį pilką
Tavo balsas
Pro rūką aidės.
Šauks į kelią –
Į tolimą, ilgą,
Pasitiks
Ir per naktį lydės.*

*Ir mylėsiu
Tave
Tau nežinant.
Meilė švies man
Visu tuo keliu – – –
Amžina ir šviesi
Kaip žvaigždynai,
Kaip žydėjimas
Lauko gėlių.*

O dar toliau siekiant – modelio ieškotina B. Brazdžionio „Baltas, baltas kaip vyšnios viršūnė...“ Bet tai beveik nesvarbu. Kitas dalykas: kodėl jo niekas neįtraukė į kelias pasirodžiusias lietuvių meilės lyrikos antologijas? Iš esmės A. Jonynas ir lieka šito vieno eilėraščio. Beje, įtariu, kad 1973 m. autorius galėjo „sukapot“ eilutes. Taip darydavo P. Širvys. 1942 m. toks vizualinis piešinys, regis, buvo neįprasta. Aš pats, išgirdęs dainą, „priėmiau“ tekstą iš ketureilių...

Gražiausi karoliai

Tereikia apsižvalgyti, ar nėra kamerų ir ar pusamžė geros valios moteris pūkuotu megz-tiniu bei storastikliais akiniais nemato manęs. Delnu slysta karoliai, apsvynioju keliskart apie riešą ir paslėpusi po palto rankove neatsi-sveikinusi išeinu iš parduotuvės. Papuošalas truputį primena rožinį – nedideli tarpusavy sujungti rusvi karoliukai. Tai pirmas mano, kaip suaugusios moters, papuošalas. Karoliai nedegina rankos, jie savi, lyg visada man pri-klause, nedegina jie ir sąžinės.

Iki namų eiti beveik pusė valandos, mane lenkia mašinos, autobusai ir žmonės storos vilnos paltais bei kailiniais. Einu lėtai, batai kiek trina. Kuprinėje kliuksi litras pieno, konservai, salotos, avokadas. Įėjusi į laiptinę pradedu vyniotis nuo kaklo šaliką, jis mane dusi-na, į trečią aukštą užlipu kiek ilsėdamasi laip-tų aikštelėse, beidama per sniegą pavargau. Mama girdi, kaip rakinu duris, ji ateina prieš-kambarin vos man įžengus į butą. Tik spėju nusiimti kuprinę, o ji jau apsikabina, nebijo-dama šalto ir snieguoto palto.

– Aš taip jaudinausi, kad tu negriši, – sako kiek drebančiu balsu.

Ji visada jaudinasi. Labiausiai – dėl manęs, savo sveika-tos ir mūsų abiejų moralės. Ir kaip aš galiu jos neniekinti?

Nusirengiu, einu virtuvėn. Susiplakusį pieną dedu į šal-dytuvą, atsidarau žuvies konservus, pasidarau sumuštinį su jau kiek sukietėjusia duona. Virtuvės spintelė apdėta arbat-žolių maišeliais. Čia nepaprastai kvėpia ir, atrodo, tas sau-sas žolelių aromatas sušildo kambarį. Užsikaičiu vandens, nevirpanti dujų liepsna kiek ramina. Arbatinukas netrukus sušvilpia ir vanduo puodelyje nusidažo žalsvai. Mama visą tą laiką sėdi virtuvėje prie stalo, apdengto gėlėtu plastikiu.

Einu iš virtuvės, skverbiasi koridoriumi gilyn į butą: kairėje pusėje – mamos kambarys. Toliau kairėje – tualetas ir dušas, dešinėje – svetainė, o koridoriaus gale – mano kam-barys. Girdžiu, mama, kiek pasėdėjusi virtuvėje, nueina į savo kambarį. O aš, tebevalgydama sumuštinį, pastatau puodelį ant stalo ir atsėdusi krėslė užsižiūriu į vaizdą pro langą – kito daugiabučio langus ir balkonus. Suvokiu, kad nevalingai pradėjau čiupinėti vėrinio ant riešo karoliukus. Nusiimu papuošalą ir užsikabinu ant kaklo. Vogtas daiktas skverbiasi mano savastin ir tampa savas. Keista, bet žmonės kitąkart, tiek metų pragyvenę kartu, nesugeba taip giliai įsi-skverbtis.

Tėtis mirė prieš aštuonerius metus ir mama tapo jūrų kiauilyte: klausosi muzikos, tvarko namus, valgo, miega ir mintyse vis iš naujo bėga savo gyvenimo skaudulių ir nelai-mių ratelyje be ateities. Teisinuosi, kad be manęs ji negalėtų gyventi, nors gerai nežinau, ar pati galėčiau be jos. Nemėgstu eiti iš namų, nemėgstu sutikti žmonių. Stoviu gatvė-se, o pro šalį plaukia žmonės ir jų neverti gyventi gyvenimai. Mano mamos – taip pat. Verčiu save gyventi su ja – įti-kėjau. Kad įveikčiau panieką žmonijai, pirmiausia turiu įveikti panieką savo pačios motinai.

Po geros valandos mano pirštai pradeda grubti – namie vėsoka. Virtuvėje vėl užkaičiu vandens, įdedu arbatžolių į arbatinuką. Nueinu pas mamą, sustoju prie durų, atsiremiu į sieną. Tapetai jos kambariye žalsvi su dar žalesnėmis gėlė-mis. Čia tėra lova, stalas tuščiais stalčiais priešais langą, ke-lios dėžės ir nedidelė drabužių spinta. Magnetofonas padė-tas ant stalo, knyga – ant grindų prie lovos. Prašė manęs nu-pirkti kuo siauresnę lovą, kad ji pati vos tilptų, taip mažiau vieniša, sakė.

– Nori arbatos, mamut?

Atsisuka į mane, jos žiūrėta pro langą nuo kėdės priešais stalą. Melodija, atrodo, sklinda tik aplink ją, smuikai tirpsta ore, stygos trūkinėja ir krenta ant žemės.

– Ne, nereik, Ginte, aš tuoj eisiu gulti.

Arbatinuką skubėdama nešu savo kambarin – jis karš-tas, degina rankas, bijau išmesti ir išpilti arbatą ant linoleu-mo koridoriuje. Dar ilgai dirbsiu, dar daug arbatos gersiu.

Aš esu matematikė. Pirmiau nei dukra, mylimoji ar mo-teris esu matematikė. Gyvenimas man susideda iš daugybės uždavinėlių, sprendžiu juos tam tikra tvarka, po vieną, po vieną skverbiasi gilyn. Taip gerai, kai žinai, ką reikia pa-daryti, žingsnis po žingsnio, veiksmas po veiksmo, proble-mos, uždaviniai – viskas savo lentynėlėse. Gal ir gerai, kad

žmogus žmogui nėra tik dar viena lentynėlė.

Vėlu, einu arbatos. Butas tamsus, eidama pro svetainę uždegu šviesą, apsižvalgau: ten tėra keli baldai – sofa, in-dauja, trys ar keturi kilimai, sudėti vienas ant kito, lempa. Toks kambarys galbūt dar liūdnesnis nei tuščias, atrodo, jis trokšta būti kažkuo, *puikiu kambariu*, taip stengiasi, sten-giasi, bet jam nepavyksta.

Durys į mamos kambarį uždarytos. Kol kaista vanduo, tykiai sėdžiu virtuvėje. Pagaunu save susikūprinusią, išsi-tiesiu. Išgirstu garsus, vieną po kito, lyg šlapia žuvis varty-tūsi ant grindų. Plekšt. Man baisu, plekšt, bet, deja, ne iš ne-žinojimo. Tai mama vis trenkia delnu sau per veidą, plekšt. Užsimerkiu kietai sučiaupdama lūpas: *tai* aš niekinu, verks-mingą šniurkščiojantį moteriškumą, jos gyvenimas – nuola-tinis pasidavimas. Gal būtent dvasiškai silpnus žmones nie-kinu, mamut, kaip gali reikalauti kito pagarbos skęsdama tautinėje savigraužoje, lyg pamažėle degindama save, lauk-dama, kol suskrusi, taip lietuviškai sudegsi tikėdama, kad pasiaukojai, o ne pasidavei. Aš ne tokia. Aš matematikė. Negaliu sulaukti, kol užvirs vanduo, atrodo, šaltu užsipil-čiau arbatą ir bėgčiau iš virtuvės. Susituriu ir klausausi plekšėjimo. Lyg plakimas, savęs kankinimas dėl geresnio tikslo, dėl ko, dėl ko, mamut, vis klausiu, tai savigrauža ar tiesiog tyra neapykanta, mamut. O ji vis tyli kaip žuvis, spokso tuščiom akim ir vis plekšt plekšt.

Beveik bėgte skubu į kambarį. Nebegečiu arbatos, nenu-sirengusi susisupu į antklodę ir bandau užmigti.

Nuskenavus identifikacijos kortelę atsidaro laboratorij-os durys. Lyg paskutinio moterų pragaro – joms čia nieka-da nebuvo vietos. Ausis pasiekia tylus kompiuterių dūzge-sys, lyg avilys, visi čia esantys kolektyviai tarnaujame Bi-čių Motinėlei – mokslui, matematikai, informacijai. Šlykš-čios plikos ar beveik plikos galvos kyšo iš už ekranų, tie vy-rai laimingi, protingi vyrai su apykvailėm sutuoktinėm. Gal geriau nereikia, niekada į mane nebuvo žiūrėta kaip į aistros objektą, nežinau, tai mano paniekos padarinys ar priežastis. Gal dėl to ir pykau, tebepykstu ant visų, ypač – ant tėvo (kad mirė) ir motinos (kad neišmokė žiūrėti į save kaip į aistros objektą, kad neišmokė būti moterimi).

O aš šiandien mačiau mylimojo veidą minioje, gal tai ir ne jis, nežinau, atrodo, myliu visus pasaulio vyrus taip pasmerkdama save askezei. Norisi pabėgti nuo ilgesio nežinia kam, nenoriu baigti kaip mano vargana motina, nenoriu, kad mane niekintų mano pačios ar kaimynų vaikai, nenoriu pasenti ir rinkti maisto likučius iš kitų lėkščių, tebūnie tai tik metafora, nenoriu patirti laimės žiūrėdama į tarpuvartėse besibučiuojančius. Šlykštu, kai tavęs gailisi. Man jau gero-kai per trisdešimt, man jau laikas pasitikėti kitais, laikas su-rasti, kuo užsiimti. Ginte, tu per daug galvoji.

Visą dieną tuščiai praspaudau klaviatūros mygtukus, nejaučiu skirtumo tarp savęs ir kitų čia sėdinčių, galva pati dūzgia, geriau būčiau kompiuteris, bet nekėlčiau sau klausiu-

mų, tik vykdyčiau ir vykdyčiau, nereiktų jau-dintis dėl nieko, nereiktų laukti.

Namop per tiltą. Jau tamsu, nors dar gana ankstyvas, tiesa, žiemos vakaras. Tiltas, deja, ne per upę, o per greitkelį, tai geležinkelio til-tas, metalinis, ne vienoje vietoje apskrėtes rūdimis. Kas dešimt dvylika metrų krūtinės aukštyje pritvirtinta po gana didelę lempą, kad matyčiau kelią. Pėsčiųjų takelis greta bė-gių siaurokas, bet aš telpu, braunuosi per snie-gus susisupusi į apsnigtą palatą, pasislėpusi po kepure. Apačioje, po tiltu, juokiasi kelios merginos, kirkomos dviejų vaikinų. Šaltas, tuščias oras aidi nuo jų klegesio, juokas vieto-mis virsta savotišku žviegiesiu, spiegesiu ar žagsuliu, skamba makabriškai mano ir tilto tyloje, lyg tyčiotūsi iš mano kepurėjimosi per sniegą namo pas mamą. Matyt, aš jau gi-miau sena, vis noriu ramybės ir tylos, nepa-tenkinta ir suerzinta (galbūt net mano bendra-amžių) kikenimo. Matyt, sunerimau, kai vėl įkyriai man priminta apie vietą, kurią *turėčiau* užimti jaunystės monopolizuotoje šiandieno-je. Baisu ir pagalvoti, dar metai kiti ir vaikai vadins mane *senmerge*. Bet aš ant tilto, primenu sau, o jie apačioje. Ir mama kažkur laukia.

Dažnai, dar nuo ankstyvos paauglystės, sapnuoju, kad sėdžiu alyvoje ir žiūriu, kaip apačioje kiti bučiuojasi. Ir vi-sada kiti, niekada aš pati. Žmonės keičiasi, veidų nesimato, bet ir nesvarbu, svarbiausia – jie bučiuojasi, įsijautę, su di-dele aistra. O aš ne. Jie dalinasi bendryste, jie *dalyvauja*, o aš sėdžiu medyje, alyvoje, taip kvėpia, vis ieškau žiedelio su penkais lapeliais, sako, jei tokį randi ir suvalgai, būsi lai-mingas. Taip sapnas ir tęsiasi – aš ieškau žiedelių, užuot nu-sileidusi žemyn.

Pabundu naktį ir žiūriu pro langą, žinau, mama lygiai taip pat žiūri. Laukiam. Girdžiu, ji dainuoja. *Kas man iš to popierėlio, kas man iš to laiškėlio*. Nenoriu sau pripažinti jau atradusi savąjį lytiškumą, jis gal net stipresnis nei kitų moterų. Mes abi su mama priklausom nematomai Laukian-čių moterų seserijai. *Jeį nematysiu aš tavęs, mėlynų tavo akių*. Man, su kažkaip natūraliai nudžiūvusiu feminizmu, tai ne tik vienintelis prieinamas, bet kartu ir bene gražiausias moteriškumas. Ne švelnumas ir mielumas, ne tvirtu-mas, protas ir kova už savo padėtį visuomenėje, ne nevisa-vertiškas troškimas prilygti vyrams, bet paprastas laukimas kaip savasties dalis. *Kas man tie Nemuno vingiai*. Sėdi mo-teris kopose, žiūri į jūrą ir laukia kažko, kas net nebuvo iš-plaukęs, ir ilgesys gnaužo širdį, atima kvapą. *Kas man tie Merkio šlaitai*. Kai vyras vėlai vakare randą ją sėdinčią prie virtuvės stalo, raudančią ir gnaužančią saujoj nuo ašarų šla-pių nosinaite, ji išsigąsta, o sutuoktinis sielojasi. O ji tiesiog laukia. Dar *kažko*. Rodos, dar kažkas bus, ateis paglostys guosdamas, dar ateis gyvenimas. Rodos, tuoj pasibaigs ka-ras, tuoj grįš mylimasis. Ir žiūri laukiančios moteris pro langus, gal pamatys kokį žiburėlį, kokį laivą, priplaukiantį ne tą, bet visgi savą uostą.

Negaliu ištrūkti iš to rato. O gal ir nereikia. Aš savo mo-tinos dukra, aš jaučiu bendrystę su savo močiute, prosenele ir visomis kitomis seserijos narėmis. Jaučiu bendrystę su sa-vo motina. Pagalvė drėksta nuo tylios raudos, karoliai ap-sunksta ir, atrodo, smaigiamai surakina gerklę. Mama bent turi ko ilgėtis, tėčio, pabėgusio į Anapus, greičiausiai dabar sėdinčio ant Acheronto kranto ir ilgesingai žiūrinčio kito kranto link. *Būčiau tavęs nepažinus, būčiau gyvenus ramiai*, – girdžiu ją dainuojant. O aš, aš žiūriu į horizontą, tylus kauksmas praspūsta iš mano lūpų ir plekšt plekšt dega ma-no skruostas.

O karoliai ant kaklo, lyg nesantis žiedas ant piršto, vis labiau ir labiau degina.

MARIJA ANTANAVIČIŪTĖ

Taurimos Bunkutės nuotrauka

LAWRENCE FERLINGHETTI

Lawrence'as Ferlinghetti (Lorenasas Ferlingetis, g. 1919) – žymus amerikiečių poetas, leidėjas, tapytojas. 6-ajame dešimtmetyje San Fransiske įkurtoje savo leidykloje „City Lights“ pradėjęs leisti vėliau bytnikais pavadintų rašytojų knygas, gerokai prisidėjo prie literatūros (ypač poezijos) perkėlimo iš uždarytų akademinų sferų į platesnį viešąjį gyvenimą ir visokeriopo jos išlaisvėjimo. Lyrizmo, pasakojimo, savito sąmojo ir filosofinio skepsio derme pasižyminčiuose eilėraščiuose L. Ferlinghetti plėtoja bytnikams būdingas asmenybės tragikomiškos egzistencijos masių visuomenėje, anarchistinio maišto prieš demokratijos idealus išdavusią Ameriką, gamtos grožio temas, propaguoja visuotinę taiką ir seksualinę laisvę, nors pats save labiau linkęs laikyti „ankstesnės kartos bohemos“ atstovu nei bytniku. Paradoksalu, bet yra daugybės įvairaus rango oficialių literatūrinių apdovanojimų laureatas, 2003 m. išrinktas į Amerikos menų ir literatūros akademiją.

Larry Clark. Vyras su kūdikiu. 1965

Kaip jau sakiau ne kartą
senimų daug rečiau aplanko meilė
nes jie pernelyg ilgai rieda
vis tais pačiais bėgiais
o kai šie klastingai išsišakoja
nepastebi posūkio
ir jų šviesus vagonėlis nubilda kiek įkabindamas
ne ta geležinkelio atšaka
ir garvežio mašinistas neatpažįsta
naujoviškų elektrinių signalų
tad senimas įrieda į rūdžių sugrauztą aklakelį
pasibaigiantį
išdžiūvusioje žolėje, kurioj
surūdijusios skardinės, lovų spyruoklės, atšipę
skustuvai, žemėti matracai
riogso
o bėgiai staigiai
nutrūksta
nors pabėgiai dar šiek tiek tęsiasi
ir senimas

sau taria
Ką gi
turbūt čia ta vieta
kur turime gulti

Ir jie gula
kai ryškiaspalvis restorano vagonas linguodamas nešas į toli
aukštai

pylimo ketera
žydrus jo langus aplipę įsimylėjėliai
su gėlėmis
ilgais vilnijančiais plaukais
ir visi jie kvatoja

ir moja
ir šnabždasi tarpusavyje
žvalgydamiesi pro langą
stebėdamiesi, kas čia per kapinynas
kur baigiasi
bėgiai

Žymiuosius Gojos darbuose mes, regis, matom
pasaulio žmones

kaip tik tą mirksnį, kai
jie pirmą sykį pelnė
„kenčiančios žmonijos“ vardą

Jie raičiojas lape
pertūžę
nuo užgriuvusios negandos

Suvirtę krūvomis
slegiami kūdikių ir durtuvų
po švininiu dangumi
abstrakčiame sudarkytų medžių kraštovaizdyje
sulinkusių statulų, šikšnosparnių sparnų, snapų
svyruojančių kartuvių
lavonų, mėsėdžių gaidžių
„katastrofistinės vaizduotės“
baigiamojo klyksmo siaubūnų
apsupty
tokie pasiutusiai tikroviški
tarsi iki šiol egzistuoję

Ir jie egzistuoja

Tik kraštovaizdis pasikeitęs

Jie ir toliau išdrikę keliuose
galuojami legionierių
butaforinių vėjo malūnų, nukvaišusių didgaidžių

Tai tie patys žmonės
tik toliau nuo namų
penkiasdešimties takų pločio greitkelius
betoniniame žemyne
prikaišytame nykių reklaminių stendų
vaizduojančių bukaprotiškas laimės iliuzijas
Šiame paveiksle mažiau vežėčių su myriop pasmerktaisiais
bet daugiau suluošintų piliečių
rėkiančių spalvų mašinose
su keistomis numerių lentelėmis
ir varikliais
naikinančiais Ameriką

Priešais Švento Pranciškaus
bažnyčią
San Fransisko mieste
statė švento Pranciškaus
statulą –

šalutinę gatvelę
iškart už Prospekto
kur negiedojo paukščiai –
ir saulė laiku kilo į dangų
kaip įprastai

ir apšvietė
švento Pranciškaus statulą
kur negiedojo paukščiai

Ir daugybė senų italų
stoviniavo
šalutinę gatvelę
iškart už Prospekto
stebėdami suktus darbininkus
keliančius statulą

kranu ir grandinėmis
ir kitokiais įnagiais
Ir daugybė jaunų žurnalistų
susišagsčiusių ligi kaklo
užsirašinėjo žodžius
jauno kunigo
ramstančio statulą
savo išvedžiojimais

Ir visą tą laiką
kol paukščiai negiedojo
jokios švento Pranciškaus pasijos
o žiopliai vis kėlė akis
į šventą Pranciškų

ištiesusį rankas
paukščiams, kurių ten nebuvo
viena labai aukšta ir skaisčiai nuoga
mergelė
be galo ilgais ir tiesutėliais

šiaudų spalvos plaukais
vien tik su mažyčiu
paukščių lizdeliu
gyvybiškai svarbioje vietoje
visą tą laiką
vaikščiojo minioje
tai užlipdama, tai nulipdama laipteliais
priešais šventą Pranciškų
ir visą tą laiką nuleidusi akis
pati sau giedojo

Tuniso nostalgija

Plynas balto marmuro kambarys
baltame viešbutyje
ant stačios
pajūrio uolos
Kartaginoje
Didžiulės stiklinės durys atsiveria
į mėlyną mėlyną jūrą
Raibuliuojantys bangų atspindžiai
ant aukštų lubų
virš plačios lovos
baltutėlio muslino paklodėm
ir nuogas pėdas vėsinančios
dulsvo marmuro grindys

Pro prasivėrusias duris
blyksteli du kūnai
lovoje per vidudienio kaitrą
atkimštas retsinos butelis
ant grindų
O tada durys užsitrenkia
užuolaidos nusileidžia
Ir tada juokas
bučiniai
ir kūkčiojimas
nugirstas
pro langelį virš durų
užtamsintame kambaryje
išsinuomotame parai seniai seniai

Kurią dieną

Kai būsiu senas
ar priims mano žodžius
kaip absoliučią tiesą
ir ar vadins mane maestro
nukryžiaavę prožektorių šviesomis
Ir jeigu taip, ak, jeigu taip
ar tai galų gale atpirks
visus tuos trūkinėjančius sakinius, vis pradėdamus iš naujo
visus iliuzinius triumfus
kurie gali ištikti tiktai sekmadieniais
kai visi bankai uždaryti
bet duris atvėrusios bankrutavusios bažnyčios
ir visos loterijos išloštos
tik, kaip paaiškėja, su bilietais
spausdintais išgaruojančiu rašalu
ir kai paskutinis žirgas paskutiniosiose lenktynėse
šoka per paskutinę kliūtį į laisvę
o aš stoviu nugalėtojo rate
su vainiku ant kaklo
spėliodamas, kuri blondinė mane pabučiuos
meksikiečių liaudies kapelai griežiant
„Laimingos dienos vėl čia“
ar „Kovos už Respubliką himną“*
ir paradui žygiuojant pro šalį
į tolimą aikštę
kur silpnapročiai su blizgučių sparnais
puldinėja iš medžių?

Iš: Lawrence Ferlinghetti. *These Are My Rivers: New and Selected Poems 1955–1993*. New York: New Directions Publishing Corporation, 1993
Vertė Andrius Patiomkinas

* „Happy Days Are Here Again“ – Amerikoje populiarai naiviai optimistinė daina, pirmą kartą įrašyta 1929 m.; neoficialus JAV demokratų partijos himnas.
„The Battle Hymn of the Republic“ – Amerikos pilietinio karo metais sukurta ir iki pat šiol be galo populiarai patriotinė daina bibliiniais motyvais.

Lengva depresijos forma

Čia tikrai tas lietus. Asfaltą merkiantis į žmogiškus geidulius. Pavasarinė upė dar piktoka, bamba, šnopuoja, slegiama savo pačios naštos, lyg apsirijėlė bando atrajoti perleklių. Slūgstantis potvynis palieka pėdsakus. Iš dugno sukurių į paviršių iškeltos plūduriuoja apnašos, drumzlės ir tu. Pabūsi.

Atstu nuo manęs. Bet pabūsi.

Kas galėjo pagalvoti – tokiu netinkamu metu. Du mėnesiai – kap, kap – apelsinų spalvos kapsulių nuo lengvos depresijos formos. Šešiasdešimt vienetų. Kutenančių kapsulių lietaus. *Jokio alkoholio*, perspėja gydytoja. *Išbrinks smegenys*. Kaip alkoholikės upės. Kitaip – jau nebūsi. Kitai – tik pabūsi.

– Ar kartais jaučiate įtampą, nerimą? – paslaugiai teiraujasi gydytoja. Malonaus veido, apvalios krūtinės, gal galėtume atlikti ir jūsų apžiūrą, o taip, taip, žinoma, tik po to, mes čia visi – profesionalai. Kambarys labai šviesus, šviežiai dažytos sienos, kaip visų privačių klinikų. Dėl tų sienų ir moki pinigų.

– Kaip suprasti? – susirūpinu. Sėdžiu ant tokio medicininio gulto, aprauckto vienkartiniais popieriais. Maždaug: vienas žmogus iššūdiną, nutraukia tą popieriaus atkarpą ir guldo kitą ypata. Po pasturgaliu gurgžda tas popierius, dėb-sau į gydytoją. Velniažin, simpatiška. Malonaus veido. Įsižiūri atidžiau – pastebiu papilkėjimą. Netrukus mes atlik-sime iniciacijos į ligonius ritualą. Ji paims į ranką medicini-nį plaktuką, lieps sekti jį akimis, į kairę, į dešinę, viršun, apačion, baksnos į rankas, kelius, ieškos erogeninių zonų mano pakirmijusiam kūne. Bijau įspirti, nualpti, apsvemti.

– Na, gal depresija apima, – tikslina ji.

– Žinote, daktare, žmogus tokia būtybė... – Gydytoja simpatiška? Per švelniai pasakyta, dabar man ji jau Elena, Beatričė, Dulsinėja – *tik tavęs, moterie, ieškojau!* – tad kodėl nepaflirtavus, svarstau. – Nerimas? Ar jaučiate nerimą?! Ponia! Po Camus ir Sartre'o sakyti, kad nejauti nerimo, reiškia nebūti žmogumi. Jeigu egzistencijos nerimo nebūtų, jį reiktų išgalvoti!

– Aišku, – ji nutraukia mano filosofavimus. Malonioji medicinos darbuotoja (nervinius sutrikimus, kas be ko, tik tokie šviesuliai ir turi diagnozuoti) išrašo vaistų. Vieni, kaip paaiškėja, skirti gerti apėmus lengvai depresijos formai. Magnio kažkoks maišalas. Gal nepatikau jai, gal igėlė lengva ironija. Tokia pat lengva kaip mano depresijos forma.

Kas yra ta lengva depresijos forma?

Kažkur tarp būti ir nebūti?

Kai jauti, kad jau perbuvai?

Antrasis apsilankymas. Mažiau lyrizmų, stengiuosi tvardyti. (Daugiau prozos, mažiau pozos.) Bet gydytoja vėl:

– O nerimo nejaučiate?

Kas apėdo šitą malonią medicinos darbuotoją tarp tų keturių šviežiai dažytų sienų? Gal per dieną apsilanko tiek nubukusių pacientų, kad išvydusi lengvos depresijos kamuojamą veidą panorsta išsikalbėti. Nesuteikiu galimybės. Kartais vartausi lovoje (o kas nesivarto?) apimtas baimės. Tos pačios. Kam čia minėti vardą be reikalo. Bet juk tai taip intymu, kad net malonus, nors papilkėjęs veidas, apvali krūtinė, stamantrios šlaunys nepaskatina manęs atsiverti.

Kažkada jau bandžiau tai su tavimi. Vapėjau apie sutesmas. Po jų šimtakaijais lenda namop, kirmėlės apsitraukia

kietais kevalais, angelas kėblina į Polocko gatvę. Dar sutesmos. Turėjau gerą pusvalandį: kol rudeniui iškvėpuotas oras nusės ir sustings. Kaip šaltiena, drebutiena, želė. Kol sutesmos, galėjau tau kalbėti, ką noriu. Kaip gaila, kad anąvakar susitikom jau po sutesmų! Gal būčiau ką prasitaręs, gal nebūčiau nuslėpęs, kad į tavo tris prasegtas sagas susigeria vasaros geismas, geismo likučiai. Ir tu nebūtum visko nutylėjusi: kas stingsta tavo sutesmose, kas dreba tavo rankose, slūgsta akyse. Gal nebūtum nutylėjusi bent to, kad nejauti jokių sutesmų, *eik velniop su savo sutesmom, geriau įsimūryti nei tokie geismai, tokie likučiai, dar tos sagos*. Arba priešingai: šito nebūtum nutylėjusi, nes tai – ne sutesmų šneka. Tikrai nespėsiu. Bet iki įsimūrijimo tau netoli. Tu lyg užcementuota bebrų, skersvėjyje ar išilgvėjyje. Akmenį dar galėčiau nuridenti, bet tave tuoj pat, kaip vasaros geismą, sugertų dangaus sagos. Užsisagsty, Viešpatie, sagas, būk padorus, vasara traukiasi, jau ruduo, laiptai trupa, nuo švar-ko alkūnių paskutinįsyk nusivalau kreidą ar kitą lipnią medžiagą, o tu kėsini esi į ją! Šliaužiantį namop mane baksnojo t(T)avo pirštas. Tik nespėjau ant savo minkštakūnio užsi-traukti kevalo. Štai tau sutesmos, štai tau nerimas. Kad ir ne-egzistencinis.

Ir dabar vėl – tu. Kas galėjo pagalvoti – tokiu netinkamu metu. Lyg nebūta – tavo lagaminų, mano kapsulių. Atsigrežusi nustembi, išsižiūri, mano skusta galva pakelia tavo antakius, nusišypsai, linkteli. Kilsteliu ranką. Negi jau metai nuo mūsų istorijos, kurios nė vienas nepripažinome?

Bėgau nuo savęs. Maratonininkai, replikuoju. Daugiau nesugalvoju. Tamsiam kambary būdrauja alkana vaistų tūbelė. Neatakuosiu tavęs prašymais susitikti. Nebėra kada ar kaip. Punktyrų moteris. *Aš nežinau, man sunku nuspręsti*. Eskizų moteris. Ar tu žinai, kad kartais sunku ne tik nuspręsti, bet ir būti? Kap, kap, kap, išsibarstai kaip perskelta apelsinų spalvos kapsulė.

Gera, kad šito tu nematai: nepaklausiau gydytojų, brin-kinu savo smegenis džintoniku. Sudreba rankos. Čia tikrai tu. Upė atsidūsta, užsemia pora centimetrų. Niekas šito nepastebi. Paprašai: *parašyk man*. Dar reta laikrodžio rodyklė persukta į vasaros laiką. *Kažkodėl tavo atžvilgiu norisi būti savanaude*. Pusė keturių ryto vasaros laiku. Sutapimų dievas mėgsta sakyti: kiekviena alkoholikų (nevykėlių) karta rašo savo istoriją iš naujo. Žinoma, tai pigi visiems gerai žinomo posakio parafrazė. Nes kiekviena karta sumoka mokesčius ir už juos istorikai sukurpia naujus dvitomius, tritomius ir keturtomius. Tik alkoholikų (nevykėlių) paprastai nemini. Privengia. Nelabai aišku, kaip apie juos rašyti. Į sausą mokslinį stilių jie sunkiai įsispraudžia. Todėl jie rašo patys. Tik dėstyti mintis sklandžiai pernelyg sudėtinga, pa-straipa, sakiny, net paskiri žodžiai išskysta. Išeina beskonė literatūra. Bet iš tikrųjų bukovskiai yra istorikai.

Miestas yra alkoholikai (nevykėliai). Kas būtų miestas, jei nuo pirmadienio iki sekmadienio po plikbarius, urbanis-tinius tvartus, pagodos rezervatus nesibraižytų pulkai lie-geņu, iš pradžių dar šauniai pasipuošusių – damos pasida-žiusios, pasišukavusios, pasikvepinusios, džentelmenai neišsidraikę, neišsitarę, iš spintos išsitraukę sulgyntus megztukus, nuo paltų nurinkę anos nakties moterų plaukus. Apie 00.00 paradai baigiasi, ir visi grįžtame į *status quo*. Ir kuriame miesto istoriją – visi su visais prieš visus: mindo-me po alkoholio balas, peleninėse auginame nuorūkų kuo-

rus, lamdomės, gnaibomės, pykstamės, laizomės, vemiame, skaudiname, šlapinamės, žliumbiame, dulkinamės, įžeidi-nėjame, neapkenčiame, masturbuojamės, rėkiame, muša-mės, plėšome paltų sagas, išduodame, atsiduodame, susipa-žįstame su grafikėmis ir padavėjomis, paliekame žinutėmis, maldaujame skambučiais, apsirūkome, ištraukiame žmones iš šiltų patalų, paskui jie sako, *einam į vidų, labai šalta*, o tu juk apsirūkęs, o tu juk išsitaręs, o tu juk supykęs, o tu juk ižeidęs, o tu juk išduotas, Viešpatie, kokia vienoda tų alko-holikų (nevykėlių) istorija. Kas būtų miestas, jei visi ramiai kiekvieną vakarą subrazdėtų į savo lizdelius. Ką veiktų Su-tapimų dievas. Kur liktų erdvės jam pasireikšti, jei visi o vi-si mokėtų mylėti, gerbtų kitą, pažabotų egoizmą, išliktų nuoširdūs, šilti, atsidavę, jautrūs kito pragarui, švelniai juoktųsi iš kosminio liūdesio, atsiduotų blaivi, bent neme-luotų, bent nemeluotų, bent būtum nemelavusi. Sutapimų dievas iš karto pasikartų iš nuobodulio. Nes kaip tau, susna, smagu stebėti paklaikusius žvilgsnius, žvėrišką gėdos jaus-mą, ant žemės krentančias dvi sagas, ant kito vyro palto nu-gulančius tavo moters plaukus. Miestas liktų be istorijos, miestas liktų dykra, miestas liktų be žmonių, miestas liktų tik laimė, meilė ir ramybė.

Ir aš jam pavydėčiau.

Gydytojai nuodugnai pasakoju, kaip mano šonkauliuo-se groja vargonai, kaip bandžiau įsikalbėti, kad vargonų muzika yra mirties muzika. Gali būti, kad šitas gaudesys – nutvilkančias nuo paširdžių iki pirštų galiukų – ir yra ta kom-plikacija, kurios reikėjo laukti. Bet labai nesinorėjo. O gal visai ir ne – gal tai tik kokia juokinga medicininė *baika*.

Gydytoja pasitaiso ant krūtinės nukarusį stetoskopą ir ir-zliai išgliaudi:

– Koks Sutapimų dievas? Kokie vargonai? Jaunikaiti! Koks gaudesys? Jūsų sąlygomis tai normalus reiškinys, nu-stokite eikvoti savo energiją tokiems paistalams ir imkite gyventi!

Suraukiu antakius, po galais, negaliu nustoti flirtavęs ir kategoriškai pareiškiu, jog ne pas psichologą atėjau, gerbia-moji daktare, kad jūs čia mane mokytumėte gyvenimo tiesų, o tik norėjau išsiaiškinti, kodėl tie vargonai užgroja tokius liūd-nus maršus, kad net šurpas nukrečia. Bet kaip matau, gerbiamoji, jūs nieko apie vargonus neišmanote, jums tai – nei mirties, nei gyvybės muzika, jums gal apskritai vargonai nerūpi, jums gal apskritai žmogaus pastanga įsitvirtinti šioje tuštumoje nerūpi, išsprasminti per išgalvotas metaforas ir pa-rafrazes, jūs gal, dar pasakysite, ir Dievo netikite, didžiausios iš didžiausių metaforų, be kurios šita tuštuma taip prislėgtų, kad masiška – ir tuojau pat – išsižudytume, nes tuštuma už-gozia ir vargonų, ir birbinių, jeigu norite, muziką.

Atsiprašiau jos. Šviežiai dažytos sienos įpareigoja išlikti susiturėjusiam. Juk nevisiškas gyvulys esu. Pasiteisinu: va-kar apie tą tuštumą sugalvojavau, o su kuo pasidalinti, ir netu-rėjau, todėl išgalvojavau tuos vargonus šonkauliuose, kad pas jus galėčiau ateiti ir pasiguosti. Atsiprašau, kap, kap, kap, pavasarinis lietus mane varo iš proto.

TOMAS VAISETA

„Profesionali“ nemeilė

Atkelta iš p. 4

Šiek tiek gal ir nukreipia transportą nuo Žaliojo tilto, bet sangrūdas perkelia tik porą trejetą kvartalų toliau [beje, į pačią miesto širdį – D. R.]. Kas visa tai sugalvojo? Kodėl? Tramvajui? Ar buvo tai svarstyta su miesto bendruomene, tartasi? O apmokėta tai juk mokesčių mokėtojų pinigais! Tiesa, prisidengta, kaip ir įprasta Lietuvoje, kilniu tikslu – Karaliaus Mindaugo vardu. Nežinau, ar galima buvo labiau Karalių paniekinti.“

Ozolo paskui („Provincija: Lietuva“, *Šiaurės Atėnai*, 2004-09-25, Nr. 718) dar minimas „ir dzotą primenantis viešbutis prie Odminių skvero, ir geležinkelio tiltas per Nerį priešais trapų Mindaugo paminklą, ir vokiškomis liepai-tėmis apodintas savo šiaurietiško stiliaus nebetekęs Gedi-mino prospektas, Neries slėnio erdvę sunaikinę dangorai-žiai dešiniajame krante“ – kaip ištisas, sistemingas „išėjimas iš savo architektūrinio ir urbanistinio paveldo, svar-

biausio daiktinio tautos tapatumo pamato“. Pridurkime dar kerėpliškus juodus „gyvenamuosius“ karstus Krivių gatvė-je, įkastus į senojo priešistorinio Vilniaus, buvusio dabarti-niame Kalnų parke, nukastą šlaitą. Jų autoriams skirtos premi-jos tik pabrėžia sisteminių architektų neigalumą.

Kaip smulkų, palyginti nereikšmingą, užtat itin akivaiz-dų ir pamokantį „į aplinką dėmesio nebekreipiančio plana-vimo“, arba *achitektūrinės nemeilės*, pavyzdį siūlau pažiū-rėti to paties Mindaugo tilto turėklą dešiniajame Neries krante, „pagal planą“ akiai užrioglintą tiesiog ant anksčiau ten jau buvusį prie upės vedančių laiptų ir juos šiuurkščiai užtvėrusį (žr. nuotraukose p. 4). Kūnui bėda nedidelė – gali-ma apeiti arba perlpti. Tačiau sielai čia vėl prikišamai paro-doma, kaip nesvarbu yra viskas, kas aplinkui, kas yra: gali-ma atburgyti su traktorais, viską perkasti, nukasti, užkasti, apversti aukštyn kojomis, vėl užlyginti, padaryti taip, kaip „aš panorėjau“, nė akimi nedirstelėjus į tą vietą, kurioje „darau“, tada, viską „padarius“, nusispjauti ir nueiti sau, ir niekuomet nebegrįžti. Kaip šurpas mirties skersvėjis, ne-būties viesulas, su šaknimis raunantis visa, kas gyva.

Apmaudų juoką kelia ir architektų nesugebėjimas Min-daugo tilto pritaikyti prie natūralaus reljefo, tiesiog pataiky-

ti jį ant žemės paviršiaus – juk krantai iš abiejų Neries pusių dirbtinai iškelti ir iškreipti! O gal tyčia, siekiant tik kuo la-biau subjauroti Vilniaus širdį?

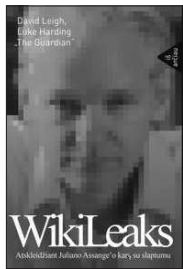
Jau vieno šito turėklo skersai laiptų turėtų būti gana, kad tokie „architektai“ netektų diplomų. Užuoat gavę premijas – mūsų visų sąskaita. O jeigu jau jų „darbai“ įvertinami premi-jomis, tai paskutinis doras žingsnis būtų užsidaryti visoms architektūrai Lietuvoje dėstančioms aukštosioms mokykloms ir pasileisti Architektų sąjungai. Tačiau pažiūrėjęs, kaip ap-statyta pati Architektų sąjungos būstinė prie Žaliojo tilto – andai nepaprasto grožio pilaitė! – supranti, kad tai kažkokia sistemine, nuodugni, kažkienu visai palaiškoma ir skatinama *nemeilė*. Tos pat prigimties, matyt, kaip ir dalį istorikų apse-dusi nemeilė mūsų seneliams ir proseneliams, kūrusiems ir gynusiems Lietuvą senovėje, tik ryškiau matoma. Tokia visa „profesionali“ ir „intelektuali“. Kaip tas vamzdis – *vamzdec* kokia „rafinuota“.

DAINIUS RAZAUSKAS

Esminiai nutekėjimai

David Leigh, Luke Harding, „The Guardian“.
WikiLeaks. Atskleidžiant Juliano Assange'o karą su slaptumu. Iš anglų k. vertė Jurga Grunskienė. K.: Kitos knygos, 2011. 328 p.

Skleisti naujienas ir gerąsias žinias vienu ar kitu būdu, legaliai ar nelabai, tiesiogiai ar per tarpininkus yra neabejotinai naudinga ir net būtina. Programišiai (kam nepatinka šis nesenas terminas – hakeriai) net turi savą *credo*: tik maksimaliai išmanydamas aplinką ir viską apie ją žinodamas gali priimti tinkamą sprendimą. Iš čia kyla ir jų taikūs, nekomerciniai įsilaužimai, informacijos nutekėjimai ir t. t. Žinoma, ir čia yra keli klausimai: ar visada įmanoma pateikti informaciją taip, kad nenukentėtų žmonės (labiau fiziniu požiūriu), ar kažkieno vidaus dokumentai gali būti naudojami kaip visuotinis gėris, internacionalizuoti? Iš esmės tai ir ideologijų klausimas.

Labai spėriai į lietuvių kalbą išversta (originalas pasirodė šiais metais) Davido Leigh, Luke'o Hardingo ir „The Guardian“ knyga „WikiLeaks. Atskleidžiant Juliano Assange'o karą su slaptumu“ neseniai papildė Lietuvos knygynų lentynas. Knyga maloni net fiziškai: minkštas viršelis ją daro miela ir prieinama, išskaidytas Juliano veidas įprasmina sunkią kovą už ne visada lengvai iššifruojamą informaciją, o saldus iš spausdintuvės atsineštas kvapas kviečia nedelsti ir sėsti prie kognityvinių pusryčių.

„The Guardian“ buvo pagrindinis Juliano ir visos „WikiLeaks“ platintojas ir patikėtinis, todėl nenuostabu, kad britų kairysis laikraštis ir išleido šią knygą. Julianas buvo pastebėtas ir anksčiau, kai laikraščio redaktoriui nemažais kiekiais siuntinėdavo įvairias nutekintas ar šiaip sensacingas naujienas. Visgi aukso amžius „WikiLeaks“ stojo jaunam lieknam homoseksualui Bradley Manningui, tuo metu tarnavusiam kariniame Jungtinių Amerikos Valstijų laivyne, nutekinus slaptą ir labai slaptą (*secret and top secret*) informaciją apie karą Irake, Afganistane, JAV diplomatų susirašinėjimus.

Iš esmės knyga „gražia forma“ išryškina visas kairiųjų vertybes: nenorą paklusti didesniems ir šlykštesniems, nesitenkinimą mažumų teisėmis, kovą už lygybę ir žodį, kilnesnį nei „tolerancija“. Jei Amerikoje viskas būtų gerai (o visi žinome, kad nieko ten gero), „WikiLeaks“ fenomeno gal ir nebūtų buvę. Manningas, jautrios ir kiek šizofreniškos sielos žmogus, besiklausantis Lady Gagos ir išsimylėjęs kompiuterius, buvo ne pats geriausias variantas slaptai informacijai administruoti.

„Jis susirado vieną tų lapelių, kuriuos platino sulaikytieji, ir pasirūpino vertimu į anglų kalbą. Manningas buvo priblokštas, nes iš tiesų tai buvo tik išsilavinusių žmonių kritika, nukreipta prieš Irako ministrą pirmininką Nouri al-Maliki, atskleidžianti jo kabineto korupcijos mastus. „Niekio

nelaukdamas čiapau tą informaciją ir nubėgau pas karininką, norėdamas paaiškinti, kas vyksta, – vėliau pasakojo Manningas. – Bet jis nieko nė girdėti nenorėjo... Jis man liepė užsičiaupti ir verčiau galvoti, kaip mes galime padėti [Irako] policijai rasti DAUGIAU tokių nusikaltėlių.“ Taip ir sprogsta skaidraus kuro bakai.

Knygos techniniam ir stilistiniam nukalimui neturiu priekaištų, gal tik kartais skaityti kiek pabosta, vis dėlto Irako, Afganistano karai yra kad ir svarbus bei esminis, bet jau ganėtinai *nudrožtas* produktas. Šamokslo teorija – informaciją nuobodžia pavertė valdantieji, Vakarų oligarchai ir stambiosios korporacijos, neužmirštant Baltųjų rūmų. Dėl to tokiems aktyvistams kaip Assange'as nelengva žadinti migdomą visuomenę.

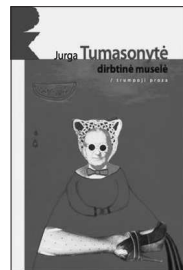
Knygoje nemažai vietos skiriama ir priešaringai Assange'o asmenybei tirti bei aptarti. Remiamasi jo paties užrašais, lendama į neramią vaikystę (nuolatiniai persikraustymai, dešimtys mokyklų, susidomėjimas IT, hipiška motinos padermė ir slapstymasis nuo sektantų vyrų). Iš viso šito grožio ir išaugo baltaplaukis islandiškos išvaizdos australas, neatsispiriantis dailioms ir drąsioms moterims (o vėliau bent oficialiai dėl to sulaukęs nemenkų nemalonumų). Santyki tarp subjekto ir objekto sustiprina ir tai, kad nemažai laiko „The Guardian“ žurnalistai praleido kartu su Assange'u įspūdingame Jurgio laikų dvare Anglijoje.

Paskutiniame knygos ketvirtyje pateikiami JAV diplomatų susirašinėjimo dokumentai, prieš tai – ne ką mažiau įdomus tiriamosios žurnalistikos atstovų darbas.

Diversantų, revoliucionierių ir perversmininkų bibliotekėlėje būtinai turėtų atsirasti leidyklos „Kitos knygos“ „WikiLeaks. Atskleidžiant Juliano Assange'o karą su slaptumu“. Kam jos neužteks ir norėsis daugiau – www.guardian.co.uk/wikileaksablesdatabase arba tiesiog www.wikileaks.org (prasčiau susisteminti duomenys). Gerų jums informacijos srautų.

Pjaustant pirmosios knygos muselę

Jurga Tumasonytė. Dirbtinė muselė. Trumpoji proza.
V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011. 112 p.

Šiokia tokia problema atsiranda, kai reikia recenzuoti gero bičiulio knygą. Visa laimė, kad neturiu dešimčių artimų draugų literatū, brukančių man savo naujus romanus, byliai ar nebyliai prašančių juos puikiai įvertinti apžvalgoje ar bent pareklamuoti draugams. Kol kas niekas negroso sumušti ar panašiai, nors būna pasipiktinusių vidutinio amžiaus poetų, kaltinančių primityvizmu, neprofesionalumu. Palikime bėdžius su jų neišsipildžiusiais troškimais ir pradėkime apkalbinėti Jurgą Tumasonytę, tiksliau – jos debiutinę knygą „Dirbtinė muselė“, kurios pasiprašiau pats be

didesnių autorės siūlymų.

Su Jurga ir jos tekstais susipažinau dar *Rašykuose*, jų antro žydėjimo laikais. Akį iš karto patraukė mielas buitinis realizmas, paskanintas saikingomis surrealistinio, metafizikos detalėmis, švarus stilius. Tapo aišku, kad vien internetinėje erdvėje autorė ilgiau neužsisėdės.

Gana juokingai knyga pristatoma anotacijoje (turbūt rašyta Riškutės): „Šiuolaikinių jaunų žmonių problemas modeliuojamos uždaroje, neretai intymioje erdvėje. Moteris – vyras, duklė – motina, motina – sūnus, mergina – kūdikis ir pan. santykiai slopsta ir deformuojasi nuo vienvės, susvetimėjimo. Grubokas kasdieniškas istorijas pakylėja absurdo, paradokso ir humoro injekcijos, siužeto lūžiai, subtilėni kontekstai.“ Turbūt panašiai būtų galima parašyti apie kas antrą knygą.

Incesto kasdienybė, erdvė mutacijos ir saikingai laki autorės vaizduotė „Dirbtinę muselę“ daro pūstą kaip geras pyragas. Rašytoja maišo asmeninius potyrius su kriminalinėmis fikcijomis, įterpia draugus, dažnai ir save. Vis dėlto nereikėtų daryti esminės klaidos ir knygos sutapatinti su pačia Tumasonyte, jos gyvenimu. Nors dauguma kūrinių sukasi apie šeimą, keleto skirtingų kartų žmonių santykius, jie yra jau kontempliacinio pobūdžio, išplaukę iš pašamonės, sapnų, pasiūlyti populiariosios kultūros klišių.

„Dirbtinei muselei“ giminiški Tado Žvirinskio „Jamos serbentai“ („Versus aureus“, 2008) – čia irgi smulkioji, minimalistinė proza, nedidelis veikėjų skaičius, triuškinančios kūrinių pabaigos ir dažnai aplankantys malonūs siurpuliukai. Tumasonytė nuo Žvirinskio skiria amžius ir meninės perspektyvos. Žvirinskis vietomis suvaikiškėja, subanalėja, praranda metų pranašumą, o Tumasonytė dažnai sąmoningai atsisako savojo „aš“, pasisendina dvidešimčia metų ir fiksuoja tikrovę senos patyrosios *kalės* akimis. Čia slypi ir knygos Achilo kulnas – kaip galima aprašyti tai, ko nepajautė, ko net negali įsivaizduoti (senatviniai skausmai, abortas...). Vis dėlto, nepažindamas Jurgos asmenybės ir nežinodamas jos amžiaus, vargiai apie tai susimąstytum. Vadinasi, klaidos kaip ir išvengta.

Smagu, kad atsiranda lietuviškos prozos, kurią malonu, lengva, o kartu ir apsimoka (naudinga) skaityti. Jei būtų daugiau kūrėjų, panašių į Jurgą Tumasonytę, matyt, ir jų gyvenimas būtų lengvesnis (būtų perkamos knygos), ir Lietuva pagaliau atsikratytų agrarinės, sovietinės kultūros postamentų. Su kolege Aušra Kaziliūnaite taip pat juokavome, kad pirmą kartą pirmosios knygos konkurso knyga nugaletoja yra geros kokybės ir verta skaitymo.

Kad ir gerai ir greitai knyga persiskaito, *susivirškina*, norėtusi daugiau įvairovės: tekstai panašūs, vos ne tie patys veikėjai, panašios problemos, vaikai ir senukai.

Lieka stebėti autorę ir jos tolesnius tekstus, tai yra ar dar nustebsins, ar pakils. Būtų liūdna, jei su šia knyga taip ir baigtųsi Jurgos literatūriniai eksperimentai, kilimai, laimėjimai. Laikykim špygas, kad lubos dar nebūtų pasiektos.

MARIUS PLEČKAITIS

Sapnavau trupinius. Sapnininkas sako: sapnuoti trupinius reiškia, kad niekada netapsi turtingas, bet visada turėsi tiek, kiek reikia. Kad niekada netapsiu turtinga, žinojau ir be sapno, bet žinia, kad visada turėsiu tiek, kiek reikia, pradžiugino, nes labai nesmagu būtų prašyti išmaldos, net tokios, kuri man gal ir priklausytų. Anksčiau apie tai negalvojau, bet dabar, kada vertybės, BVP ir visokios kitokios kategorijos visaip vartosi, ką gali žinoti, ką gali žinoti... Ir ne tik dėl to. Nuvalkiotos metaforos *gyvenimas banguoja* iš tiesų nereikėtų laikyti nuvalkiota, nes laikas tikrai keliauja bangomis, na, kartais bangelėmis, tada viskas paprasčiau: šilta, gera, ramu. Bet užėina audros, užklumpa tave bežiopsantį į saulę ir visiškai nepasiruošusį kapstytis. Banga gena bangą, anot poeto, ir visaip gali atsistoti. Geriausia, aišku, būtų, jei paskandintų, bet tai – išrinktųjų privilegija. Tau greičiausiai tik kelnes numaus ir viską, kas tavo gležną kūną dengia. O tada...

Gatvelėje, vedančioje į turgų, vieną šaltą rudens dieną išvydau žmogų, klūpantį prie seno namo. Šalia tupi šuo, priekyje padėta skardinė. Pinigams. Gyvenimo audros nepagalailėjo, pagalvojau. Grįždama atgal, atsistojau į eilę paduoti smulkiųjų, bet priekyje stovinti moteris pradėjo bartis: kaip tu taip gali, ne tik pats savęs negerbi, bet ir šunį šaldai. Supratau, kad ta moteris su tuo vyriškiu kažkokiais giminytės, svainytės ryšiais susijusi, tai pasitraukiau į šoną

nenorėdama matyti tokios gana liūdnošios dramos. Paskui kiekvieną kart eidama įmesdavau pinigėlių, juk ne iš gero gyvenimo žmogus šala. Šiandien vėl ėjau į turgų. Prie seno namo – tik šuo ir skardinė.

– O kur tas vyras? – klausiu šalia einančio savo žmogaus.

– Alinėje sėdi, – paaiškina.

– Dar ir taip būna? – nesuprantu.

– Amerikoje taip dažnai būna, tik ten prie šuns būtinai turi būti padėta lentelė, kurioje būtų aprašyta sunki išmaldos prašančiojo būklė, mat šuo tik tarnauja, – dar pagilina mano žinias tuo klausimu.

Mat kaip, galvoju, šuo gelbsti žmogų, o žmonės? O aš? Pinigėlių įmesti labai paprasta, jeigu jį turi, o padėti atsikelti? O jeigu man taip atsistoti? Aš net šuns neturiu. Prisiminusi sapną, apsidžiaugiau.

Žiūriu pro langą į staiga užklupusią žiemą. Prisnigo, pri-pustė. Per pusnis klampuoja Janytė iš mano kaimo su savo Antaniuku. Nešioja skrajutes. Prieš metus susitikau su juo prie savo namų. Sušalę, sužvarbę. Pakviečiau užteiti, sušilti. Išviriau arbatos, blynų iškepiu. Janytė kaip Janytė. Nelabai išmintinga trijų brolių jaunėlė sesuo. Bet Antaniukas... Lyg koks šiukšlyno žmogus būtų. Mažutis, susitraukęs į kamuoliuką. Rodo man savo žaizdotas kojas, skundžiasi, kad jokio darbo negali gauti, nes sveikatos neturi.

– O pas daktarus neini? – klausiu.

– Neinu. Nežinočiau nė kur eiti, – atsako.

– Taigi į polikliniką, va čia, šitoj gatvėj. Nueik, pasirink gydytoją, papasakok apie savo negalią, gal pašalpa kokią skirs.

Ilgai aiškinau, kaip jis galėtų socializuotis, tapti visaverčiu žmogumi. Klausė, linksėjo galva. Nežinau, ar suprato. Paskui su Janyte išsikalbėjom. Abu tėvai mirė. Broliai visą turtą išsidalijo, jai nieko neskyrė.

– Kaip neskyrė? – nesupratau. – Taigi tavo teisės tokios pat kaip jų?

– Ai, pasakė, kad duotų dalį, jeigu Antaniuką palikčiau. Bet kaip aš galiu jį palikti?

Taigi žiūriu į juos, brendančius per sniegą su skrajutėmis rankose, ir galvoju, kad ne tik šuo, bet ir žmogus gali padėti. Net savo dalies, dėl kurios neretai brolis brolių pra-keikia, jeigu ne dar baisiau, atsakydamas. Ir turi tiek, kiek reikia. Aš gal galėčiau pašaukti juos, vėl išvirti arbatos, iš-kepti blynus... Vieną kartą atvėriau duris, žino, kad jos neužra-kintos, bet, matyt, jiems ir taip šilta. Įdomu, kokius sapnus sapnuoja Janytės broliai.

GILBONĖ

Trupiniai

XIX a. pabaigoje gyvenusio nežinomo asmens tekstas apie kryžius

„Statant nauja križia arba atnaujinant reik weizet ant to, kad weta but pasabni aprinkta“, – gražia, dar nesugadinta gimtąja lietuvių kalba rašė nežinomas mūsų protėvis daugiau kaip prieš šimtą metų (užrašas teksto pradžioje rodo, kad galbūt tai įvyko 1895 m. liepą). Kas gi buvo tas nežinomas, palikęs mums tuos kelis pageltusius lapelius, išmargintus gražia ir lengvai įskaitoma, nors po tiek metų jau sunkokai suprantama rašyena? To turbūt jau niekad nesužinosime, bet, atsižvelgdami į šimtmečiu „apsamanojusias“ realijas ir pasitelkę tuometinę socialinę ir visuomeninę išsklotinę, galime įsivaizduoti. Gal tai buvo koks nors apsišvietęs miestėlas, liūdnam nudelbtomis akelėmis vaikščiojęs gimtosiomis pakraujušėmis ir su graudesiu žvelgęs į paramstytus, apsamanojusius kryžius ir „muką viešpaties“? O gal sena rudine apsigaubęs prasigyvenęs valstietis, veizėjęs į dirvonų tolį ir mąstęs apie savo godojimus? Galėjo tai būti ir kryždirbys, vaikščiojęs iš kaimo į kaimą ir už duonos kriaukšlį, šieno glėbį kloyime pernakvoti skaptavęs kryžius ir kryželius, lygiai kaip ir apsišvietęs senutėlis ar pojaunis kaimo klebonas, „mislijęs“, kaip geriau ir gražesnę pastatyti kryžių, kuris ne tik akį, bet ir sielą patrauktų?.. Galbūt jis dar prisiminė laikus, kai po didžiojo abiejų tautų sukilimo Lietuvoje ir net lenkų Karūnoje naktimis slapčiomis būdavo statomi kryžiai net su nenuluptomis medžių „skūromis“ ir užrašais, prašančiais Dievulio apsaugoti nuo vergovės ir kančios, ar kai caro „pulkaunkai“ generalgubernatoriaus Muravjovo Koriko įsakymu su „vaiskomis“ buožėmis ir kirviais daužydavo kryželius ir ton vieton įbesdavo savuosius stačiatikiškus su pasvirusiu skersinuku... O gal šis nežinia kaip išlikusio archyvinio teksto autorius buvo vienas iš tų, kurie nebijodami jokių draudimų kryžius ir kryželius statė plyname lauke, ant nedidelės kalvelės, tiksliau, ant piliakalnio Jurgaičiuose, prie Sidabrės upės... Liko tik maži pageltę popieriaus lapeliai, primarginti dvasiška artima tuometine lietuvių kalba ir nuovokiomis kryždirbystės amato ir meno įžvalgomis.

Už pagalbą tekstą rengiant spaudai dėkoju muziejiniškai Žydrėi Petrauskaitėi. Rankraštis saugomas Mokslų akademijos bibliotekos rankraštyne, F. 12, B. 776.

DONALDAS STRIKULIS

Nors nežinomo autoriaus tekste išdėstyta tyrinėtojų ir besidomintiems dabar jau gerai žinoma medžiaga, vis tiek įdomu paskaityti to meto liudininko pastebėjimus apie kryžius, jų statymo vietą, panaudotas medžiagas, puošybą. Jis netgi bando ieškoti kryžių statymo papročio istorinių šaknų – mini „ciesorių Konstantiną“. Trumpai aptariamos kryžių statymo intencijos, bet minimos tik su krikščioniškais tradicijomis susijusios. Kodėl, pavyzdžiui, kryžiai statomi pakelėse, visi neužsiminta. Tekste išvardintos trys kryžių rūšys. Rašoma, kad kai kurie pridengti stogeliais, tačiau popiežiškasis kryžius rankraštyje netiksliai nupaišytas. Itin racionalūs teksto autoriaus ūkiniai pamokymai ir pastabos, kai kurie iš jų gali būti naudingi netgi ir šiomis dienomis, ypač apie kryžių statymo vietą, priežiūrą, medžiagų parinkimą. Gaila, kad nepatikslintos kai kurios ir dabar praktinę reikšmę tebeturinčios detalės, pavyzdžiui, kokiomis spalvomis kryžiai „maliavoti“, kur stovėjo medinės Marijos ir Jono skulptūros arba „stovylos“. Teksto autorius išreiškė savitą, bet šiais laikais gana nebūdingą ir keistoką požiūrį į kryžių dekorą, kuris jam esą trukdė – „trūksta pakajaus“. Išreikštos ir tam tikros estetiškos pažiuos – priimtinos tik tos „mukos“, kurios, jo manymu, gražios, proporcingos, gero meistro padirbtos. Geležiniai kryžiai vienam iš pirmųjų lietuviškosios kryždirbystės fenomeno aptarėjų mūsų kultūros istorijoje „nėr girtini“.

ŽYDRĖ PETRAUSKAITĖ

Kas galėjo būti šio 1895 m. rašyto teksto apie kryžius autorius, kurio rankraštis išliko ir yra saugomas Vrublevskių bibliotekos rankraštyne? Iš lotyniškų citatų, trumpos kryžiaus istorijos ir kai kurių kitų detalių galima manyti šį asmenį buvus dvasininką, dirbusį ne vienoje vietoje ir susidariusį tam tikrą nuoseklią kryždirbystės tradicijos vaizdą. Pažymima, kad kryžiai dažniausiai buvo statomi prie kelių, kryžkelių, laukuose, aikštėse, nurodoma jų aukštis, medžiagos, formos, ikonografinės detalės, aplinka, užsimenama ir apie paprotį per Kryžiaus dienas giedoti prie kryžių. Tikėtina, kad

šis nebloginai plunksną valdęs vyras dirbo rytų ar pietų Lietuvoje, kur pagrindinis memorialinių paminklų tipas buvo kryžius ir stogastulpis (aprašydamas kryžių formas, greta lotyniškos, popiežiškos kryžių formų mini ir kryžius su stogeliais). Tačiau visi neužsimena apie kopyltėles, matyt, Žemaitijoje nebuvo dirbęs. Estetinės kryžių vertinimo nuostatos taip pat atspindi jo kaip dvasininko pažiuos – teigiama, kad svarbu pagal bažnytinius kanonus padaryto kryžiaus pavidalas, ikonografija ir paminklo ilgaamžiškumas, todėl primygtinai siūloma juos dirbti iš akmens (sukrypę mediniai kryžiai, matyt, skaudino širdį). Autoriaus nuomone, buvo svarbu, kad būtent kunigai rūpintųsi senųjų kryžių priežiūra ir remontu (jei jie nebepataisomi – ir sunaikinimu), taip pat ir naujųjų sakralių objektų statyba (forma, papuošimais, vietos parinkimu).

Mstislavas Dobužinskis. Kryžių kalnas. 1933

Tikėtina, kad šiam nežinomajam buvo žinomas kunigo Adomo Jakšto straipsnis „Keletas žodžių apie mūsų kryžius“, išspausdintas 1891 m. „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje“ (Nr. 20), kuriame daug dėmesio buvo skirta kryžių pavidalo, tinkamos vietos parinkimo svarbai ir pabrėžtas kunigų vaidmuo jų statybos procese. Ar tik ne šio A. Jakšto straipsnio paveiktas anonimas ir brūkštelėjo kelis savųjų pastebėjimų puslapius? Kiek vėliau, XX a. pradžioje, spaudoje pasirodė ir daugiau kunigų straipsnių apie kryžius (pavyzdžiui, Pranciškaus Turausko 1901 m. „Tėvynės sarge“, Vaižganto 1903 m. „Dirvoje-Žinyne“), kuriuose dvasininkai buvo raginami daugiau dėmesio skirti kryžių statymo reikalams, prižiūrėti, kad dievdirbių darbai lygiuotųsi į bažnyčiose esančius ar dvasininkų parūpintus atvaizdus. Kyla klausimas, ar šis tekstas galėjo būti rašytas minėtų dvasininkų. Manau, kad ne. Spaudoje pasireiškusių autorių retorika buvo aštri ir kritiška, nevangianti niekiančių žodžių dievdirbių kūriniams. O šis tekstas – nuosaikus ir švelnus, labiau apžvalginis nei smerkiantis ar kritiškas.

Tad šį tekstą, šiek tiek susisiejančią su A. Jakšto straipsniu, galime vertinti tarsi XX a. pirmojoje pusėje spaudoje dvasininkijos viešai išreikštą estetinių nuostatų preambulę kryždirbystės klausimu: kryžiai ir skulptūros turi būti įprastos kompozicinės schemos, dailiai padaryti, statulėlės – kuo realistiškesni formų, su tiksliais ikonografiniais atributais.

SKAIDRĖ URBONIENĖ

VII-95

Kryžiai statosi pre pat kėlu arba ant lauku ir plociu – pre kėlu tankiause ant križkelu. Križiu toks tur but [dailei] apwertas – lepoms apsodintas. Aukštumas Križiaus ne tur buti aukštesniu už 2 seksnius. Porma Križiaus yra lotiniszka [...]. Pamatiti gi galima yr križius patriarkinius [...] ir popiežiszkius [...]. Križiai yra arba be joku užraszu arba yra wirszui padetas literus I. N. R. I (Jezus Nazarenskas Karalus Žydu) arba užraszai gali buti Križiui iszganymas – Tame zenkli pargalesi Wardan Jezaus wisi pūla ant kėlu – Pas tawi Szwenta Križia wisa Sweta iszganiai – Jis mus numilejo iki smertes, o smertes ant križiaus – Ave crus spes unica. – Prikalta pre križiaus muka weszpates (crucifix). Križiai yra isz medio arba isz kulo ir gelzine. Isz medio malawoms malawoti ir su stogeleis, kad ilgiaus užsilakytu nū supuwimo. Mukos dirbas teip pat ar isz medio, ar gelzes ar kulo. Wetoms stato pre križiaus stowilus Marijos ir Jono. Yra yr

szalūse ne mum-dwi runkui ant kuriu lempos pritaisitos stow-del uždegimo swesos – kada ateit su procesija gedoti par križiaunus denus.

Ka reik užlaikyt statant križiu? Statant nauja križia arba atnaujinant reik weizet ant to, kad weta but pasabni aprinkta. Atsitink ir tai labai tonkei kad križiai wiszkum gret kėlo stowia teip kad prawožiūjant užkludo su ratais ir iszkada padaro. Reik but biszki nū kėlo atitruaktas ant kokio seksnio – ir ape kreziu weta palikta ant kokio pus untro maszto aplink. Weizent į križia pastatita gret lauko be wetos aplink paliktūs regesi kad lokomeruj wetos del krizio gailėjos. [Gražiause weta] Prider kad weta ant kurio stowas but aukztesne gražei iszweiz križius ant kalnelu pastatitas. Kame galime veik pasirupinti l lepelus pasodint isz užpakalo.

Wenkart keliaudamas par szalia kurioj ne daug medio pamatiau terp lauku pre kėlo lepo puikia. Prisiartinis pamatis kriziaus [terp lepu], o kaipgi pradzugun kuriūs savo po szakoms lepos, kuri savo szakomis kaip ir stogu puikiausi man iszweizgejo del apginimo nū letaus. 2ra Reik ir weizeti kad but križius isz tvirto materiolo. Medis ir tvirtiausio azolo led go 30–40 metu gal pristoweti, jeigu bus geriau užweiziamas (parleidis kelus metus malawom partrauk in naujo). Geriausei yra kulis – tas iszkalatas – gal ir 400 ir daug szimta metu iszstoweti. O parenkan didesne – ala užtak ir stowejimas go ne 30 metu. Gelzinei ne tur didios wertybes – nes je teip pat ne labai ka ilgesnei už medinius stowia. O wel Naujai partrauktas in fabrikos gelzines Križius reges puikus bet ar ant ilgo? Pauksinimas twer ilgiausei 1 metus – paskum iszblink – žust nū oro – o draug ir malawa – praded rudėti – ir par 5–6 metus net ne si nori paweizet. El ne tiki eik ant kapu – prisiweizek križiams – o atrask kad tokė križiai [ne b' tur to] ner girtini.

3. Porma križiaus – paposzimai – užraszai – figuros – tur but pagal padawimo bažnyczas ir graži. Musu lotiniszkas Križius – nors be jokio paredimo – ir wis akims musu megsta. Man pre kėlo ar ant lauko križius su wisokiais paredimais iszpiaustimais ir nepatinka – truksta pakajaus tikuma. Mukos tur but nū gero meistro padirbtos – Muko su par ilgoms arba par trumpoms arba su isztrauktoms arba drutomis kojomis ar runkumis, [su tewom] su maža arba su didiu galwu – su ismegusiu krutiniu su sanareis onlauztais ne tikt kad ne pajundin szirdes – ala stojas iszjūkimu nekataliku. Tokia muka W. – tei geros ne jokios. O jeigu kame randas tei atitolinti ne gal geresnios gauti – tei geriaus be jokios – nes križius wenas jau gala sawo daseke – primina žmogui ant nukrižuoto Iszganitojau. Užtenka križiaus su užraszais kure yra pirm padūti. Pundatoriu wardai, jeigu jau nori tai tur buti wisokur žemai padūti.

Križiai wisi, kaip ir bažnyteli gywenimai, prigul prie uzweizejimo kunigu. Jeigu pažeisti – tur buti pateisiti – arba atitolinti – nikados ne gal stoweti tokiam apleistam pawizoj. Križiai pakripi ant szales – apipuwusi apželusi, su žolēm su kerpems – apie križa notrinos – labai ludna buwa ludijma ape dewobaiminguma tokiu krikszczonu. Ne gali tokio križio jau atwest į paredka – iszimm sudegink. Jeigu križius ant wetos ne atsakantios jo swentumuj yra pastatis – teip pat prigul ana parkelt į kita weta. Gera wala – ir noro atras iszgalejima tą iszpildyti Kunigai tur, del nore tio križia pastatiti parodit weta. Pasakis ne tur creso – o – jeigu noret ant wiso tur – atras ir ant to walanda. Križius ant kėlu ir pleciu yra tai prigulentis dalykas pre tui tikėjimo pre bažnyczios – del togi ir žodis pre jos prigul.

Swentima križiaus preit tik wiskupui bet szenden waldzia dūd kunigams.

In hoc signo Vines – Tame ženkle pargales Konstantin – S. g.

Statom križius ant grabo mum milamu asabo – idant iszreikszi, jog je tikejimi į Krista, suna Dewo, pargalejo smeriti prieina į amžina atilsi

Križiam iszwenkimai tur labai sena pradžia jau pirm Konstantino cecoriaus buvo dirbami ir garbinti, tokius Križius randam grabose Muczelninku – ir ant tuleriupu indu iszreikszi bud križiai. Kaip didi [...] garbe turėjo buti del križiaus jau pirmūsi laikosi krikszczonystes pasirodo ir to, jo toke dedi wisai bažnyczos tur kaip Tertulionas ir Minucjiaszas Peliksas ginti turej – krikszczoniu nūg užniekiniejiimo Pagonu, kaip ir ane buk garbe Dewiszka jam [atidūdanti]. Weizek, turem ira žinoti del pagonu daugiausei, križius paslaptei [statula dewo] – nū laiku Konstantino pradžioj 4 amžiaus. [Garbe] aiszki buvo Križiaus wisur status.

Parengė Donaldas Strikulis, Juozas Šorys

Sandalai ir dienoraštis

Kertam Lenkijos sieną. Laukiu, kol kas nors nutiks. Varšuvoj kelias valandas iki Krokuvos traukinio stumiam laiką didžiuliam prekybcenry. Daug kelionės laiko tenka praleisti ne itin malonioj aplinkoj, bet nepasakysi, kad vel-tui. Tas diskomfortas lauktas. Procesas prasideda. Dunda po manim bėgiais, lėtai, bet atkakliai tempiasi ir mane kar-tu. Vos kiek patogiau įsitaisau keleivių prigrūstoj kupė, pa-sirodo konduktorius ir pradeda aiškinti, kad mano ir mano draugų bilietai blogi. Žaviu žodžius kapojančiu akcentu an-gliškai kalbanti mergina padeda susivokti. Ramiai, su šyp-sena pasitinkam slenksčio sergėtoją ir pasiduodam kelionės tėkmei. Nesutariam, dalintis šokoladu su bendrakeleiviais ar ne. Kažkas mus sieja, bet justis barjeras, kurį kelionės pradžioje dar sunku įveikti. Išlipant pagyvenęs vyras padeda man užsidėti kuprinę.

Krokuvos stotis trečią rytą labai nejuoki. Juokiamės iš kičinių reklamų, bet geriau pasijusti tai nepadeda. Vėl tas netikrumo pojūtis, pažįstamas iš ankstesnių kelionių. Čia ir dabar mūsų nėra. Ieškom, kur prisilieti, kaip įsiterpti į šitą erdvę ir laiką. Mažytėj patalpoj šalia uždarytos autobusų stoties stirkso keli nustumgėliai. Ir mes, ne ką geriau atrodantys, jau kuriamės šalia, bet iš stovinčio prie durų užvesto taksi automobilio į patalpą plūsta dujos ir vėl tariamės, kur traukti toliau. Raštelis ant sienos skelbia, kad čia galima įsi-gyti bilietą į Aušvicą, nors jis visai čia pat. Nieko neperkam ir slenkam ieškoti suoliuko. Prisnūdusius stoties budėtojus sugražinam į darbą. Kokie vyrai! Ką tik miegoję kaip kūdi-kiai, dabar jie it geležiniai su savo uniformomis šaltai duo-dami nurodymus kartkartėmis praveria ir užveria įstiklintos patalpos langelį. Palengva švinta. Matyt, vidinis kritikas nesulaukė ryto, nes mintys kaip reta natūraliai ir be vargo dėso-tosi dienoraštyje. Šitai natūraliai, be jokios pozos kioski-ninkai dėlioja bandeles iš dėžių, o aplink juos ima rinktis balandžių kariaunos.

Įžengiam į Krokuvos senamiestį pro vartus kaip mandri bajoraičiai. Bundantis miestas atsivavusiam stebėtoju tikra sėkmė. Vaiski ryto saulė daro pastatus ir žmones malonius akiai. Stebiu ankstyvus darbininkus ir svarstau, kodėl Vil-niaus fontanų ir gatvių valytojai įprastai nesulaukia tiek ma-no dėmesio. Arba architektūrinės pastatų detalės – metali-nės galvos ant Krokuvos katedros durų šnabzdasi man už nugaros, bet vos tik į jas atsisuku, staigiai sustingsta ir nuty-la. Visai šalia dvi pusamžės šlavėjos rūko atsėdusius res-torano nišoj ir stebi besifotografuojančius jaunavedžius. Jeigu jos netyčia ir pateks į kadra, bus ištrintos su fotošopu, nes jaunavedžiai nori gražių nuotraukų, visą rytą paskyrė tam ir kantriai pozuoja fotografui. Kažkoks varguolis pasi-rodė šitoj scenoj iš užkulisių, prieina prie mūsų ir linksmai kalbina savo kalba. Rankoj juodas maišas su užrašu BOSS.

Šypsosi nuoširdžiai, bet matau, kad tikisi gauti ką nors iš mūsų, vertėjo nereikia, kad tai suprastum. Duodu jam mais-to ir draugiškai išsiskiriam su šituo personažu. Prisėdam prie staliuko dar neatidarytoj kavinėj ir traukiam sumušti-nius. Iš kažkur mus pasiekia duslus saksofono garsas. Per ryškią saulės šviesą nematau iš kur ir tai suteikia dar dau-giau malonumo. Papyrusryčiavę išsiruošiam apžiūrėti lanky-tinų objektų. Matyt, artėjam prie labai turistinės vietos, nes tautiška apsi rengęs muzikantas mus pamatęs pradeda gro-ti armoniką, bet vos praėjus pro jį liaujasi. Neįmetėm pinigų ir nebegroja. Kaip aparatas.

Stebėti nevertinant gera, džiaugiuosi tokia būseną, bet žinau, kad vis vien kažkas šitam mieste man patiks labiau už visa kita. Išskirtinumu mane patraukia žydų rajonas. Pa-matyti senas kapines galima tik pro menką plyšį mūrinėje tvoroje – jokių piknikų šalia kapų, jokių sodininkystės įmantrybių. Amžinojo poilsio vieta rami ir mums, gyvie-siems, neprieinama. Užtat sendaikčių turguje vietiniai iš-parduoda savo asmeninius gyvenimus be jokių sentimentų. Čia jau kita atmosfera, nebėra tos sterilios senamiesčio di-dybės, kurią galima parsivežti sumažintą iki suvenyro iš ei-linės turistinės parduotuvės. Atsilikusi nuo draugų įsuku į kažkokį kiemą. Matyt, dar noriu pabūti šitam keistam rajone, noriu geriau jį suprasti. Aptinku užsislėpusį knygyną ir užėinu pasidairyti, bet pasijuntu nejuokiai tarp knygų apie holokaustą ir religinių atributų, lyg kiščia nosį kur nereik-ia, todėl greitai čiumpu atviruką, galvodama, kad vėliau pasiskaitysiu, kas jame pavaizduota, bet knygyno pardavė-jas nepaleidžia manęs taip greit, kaip norėčiau, ir ima pasa-koti Galicijos istoriją. Maždaug, mergaite, čia ne šiaip gra-žus paveikslukas, jis dar ir šį tą reiškia. Senas žydas veš-liais antakiais, kur tau nenorės toksai pamokyti manęs. Vis-gi išsiskiriam maloniai ir paskutinis nutikimas prieš palie-kant miestą tampa suvenyru, kurį dar norėsiu „pavartyti rankose“.

Magiškosios kelionės valandos lekia kaip vaizdai pro traukinio langą. Bandau pagauti gerą kadra, bet nesiseka. Čikšt ir jau nebėra to, ką mačiau, jau tik buvo. Fotografi-jos... Saldi iliuzija, kad gali valdyti laiką, pojūčius, prisimi-nimus. Kad gali visa tai turėti. O įamžintuose vaizduose iš tikrųjų tokia migla. Miglų migla, kaip pasakytų Mokytojas.

Mes, lygumų gyventojai, ropščiamės į kalnus prieš savo prigimtį. Kaži ko? Apačioj už nugarą paliekam užiantį

miestą. Tylos ieškom, to giliai paslėpto, brangiojo Habsbur-go aukso.

Jau kažkelinta kelionės diena. Artėja pasimatymo su še-šėliu laikas. Saulė čia vakarais labai greitai pasislepia už kalnų. Kojos linksta, bet dvasia budri, ji žino, kada kam lai-kas. Kad jau paskirtas pasimatymas, tenka eiti ir tiek.

Apsistojam kalnuose tarp žemų pušelių. Per viršukalnes toluomoje slenka debesys, kurdami fantaziją žadinančias for-mas. Iš debesų miglos pasirodo draugiškai nusiteikęs Ro-berto Benigni. *It's a sad and beautiful world*, – ištaria pus-balsiu taip, kad paskutinio žodžio aiškiai ir nebegirdėti, už-simeta kuprinę ir ima leistis taku žemyn. Vienas.

Po keturių parų, praleistų laukinėje gamtoje, įžengiam į kalnų namelį. Mus pasitinka kolos aparatas. Išsirenkam ato-kiausiaj stalą, atribotą nuo didžiojo kambario šurmulio. Su-simokam už nakvynę. Pinigai mus vėl įtraukia į rinką. Iš-krentam iš konteksto kavinės pakampėse džiovinami pala-pines, bet niekur toli nuo civilizacijos nepabėgam. Mes, niekam tikę turistai, šiandien jau nebežaisim gamtos vaikų, įsikursim patogiai ir ryte pro pravirą langą rangysis keptų dešrelių kvapas, kad kiek pailsėję keliautojai žinotų, kur ir už ką dar galima palikti čia savo pinigų. Laikini kaimyninių lovų savininkai kelsis anksti ir trauks toliau, jų dar laukia nutikimai ir išbandymai, o mūsų kelionė dabar jau nebekel-dama didelio entuziazmo artės prie pabaigos.

Zakopanės gatvės kvėpia rudeniui. Rašytojai turbūt jau rašo apie tai, bet kas mums, mes šiandien paliekam ir kal-nus, ir miestą su visais jo rašytojais. Traukiam į Vilnių, tokį, koks jis yra, tik į savo gyvenimus, tokius, kokie jie yra, dar nenorim sugrįžti. Čia mus pasitinka viltingas rugsėjis, ku-riam praėjus vėl meluosim vieni kitiems, kad sekasi gerai, o gyvensim taip, kaip išeina.

RAMUNĖ BALČIŪNAITĖ

(Ne) visada galima rinktis

Pabandžiau stebėti savo dieną – įdomu, kiek galimybių turiu rinktis kiekvienoje situacijoje? Štai skambina draugė ir kviečia sekmadienį eiti į spektaklį su Masalskiu. Įsivaizduoju vakarą, ruošimasi jam, bendravimą su draugais, išpūdžius po spektaklio... Dvasiškai praturtėju. Be abejo. Bet po vakarėlio neturėsiu kuo grįžti į savo kaimelį. Be to, laukia pirmadienis – sunki diena. Net labai. Numatytas kūrybos vakaras su Keturakiu. Masalskio atsisakau. Visur negaliu suspėti – guodžiu save. Be to, lyja – apibendrinu. Rudeniškai, šaltai lyja, be jokio gailėsčio. Apsisprendžiu – su gailėsčiu.

Laukiu kitų dienos pasiūlymų. Jie ateis, net jei išjung-čiau telefoną, užsirašinėčiau duris, jei net nežvilgerėčiau į el. paštą. Jie vis tiek ateina, tie pasiūlymai rinktis...

Išjungiu radiją. Noriu būti visai laisva. Visa aplink nu-rimsta, tempas sulėtėja – laisvadienis. Diena sau. Galiu rinktis: ar apsiukuopti butą, o gal eiti pasivaikščioti? Rude-niška ramybe ir sodriomis klevų spalvomis vilioja parkas. Turiu savo trajektoriją, esu pasirinkusi. Bet mano viduje spirgėte spirga „kažkas“ ir neduoda nurimti. Tą „kažką“ no-riu įforminti popieriuje, antraip mintys neįgaus pavidalo. Ir pakibs ore. Ir išsisklaidys lyg niekieno. Tebus tai tik dieno-raštis, tik sau – vis tiek. Bet... ant stalo guli neformaliojo ugdymo programos trafaretas. Reikia jį užpildyti, kad ir „iš lemos“. Nes planai retai kada išsipildo taip, kaip esi supla-navęs. Gyvenimas suteikia pasiūlymų ir kitiems. Ir mūsų planai neretai susikerta. Spalvota pasirinkimų pynė. Svarbu joje atrasti savąjį siūlo galą. Renkuosi neformalųjį ugdymą – kuo greičiau atsikratysiu, tuo daugiau ramaus laiko turėsiu.

Ir laisvės. Pasitikiu popieriumi, o popierizmu – ne. Kaip ir visais kitais *-izmais*. Todėl į kanceliarinius raštus niekada nepataikau atsakyti iš karto. Kaip besistengčiau. Todėl ir nebesistengiu. Žiūriu kūrybiškai. Ir pozityviai. Visi psicho-logai taip pataria. Neformaliajam (kaip ir formaliajam) ug-dymui tai nepatinka. Viskas turi būti pagal planą – metams į priekį. Nepalikant galimybės rinktis. Nors kaip tik pasirinkimas išreiškia impulsą. Kūrybą. Ugnį, kurią atnešė Prome-tėjas. Pasirinkimas yra savotiškas maištas. Todėl jis nėra mėgstamas. Ypač valdžios. Bet kurios.

Gal todėl dažniausiai renkuosi tai, ką reikia. Ką liepia. (Pasamone? Šamone? Nesamone...) Maži pasirinkimai at-veda į didelius. Ir atvirkščiai – pasirinkęs „savą“ gyvenimą, visada turi daugybę mažų pasirinkimų, lyg kapiliarais iš-raizgančių mūsų buvimą. Ana minioje matau skubančią moterį. Kažkur matyta, lyg ir pažįstama: nedidukė, pasistie-busi ant aukštakulnių. Tamsūs plaukai, skvarbios žalios akys, šviečiančios net ir pro elegantiškus akinukus... Ar iš-vaizduoju save su mini sijonėliu, ant piršto sukančią pra-bangios mašinos raktelius? Judesiai laisvi – moteris pasitiki savimi. Gal turtingo verslininko žmona? Galėjau rinktis. Turėjau tokį šansą. Turbūt neberašyčiau neformaliojo ug-dymo programos? Sekretoriaučia? Ir kavos virimas užim-tų didžiąją mano tarnystės dalį? Ne, neištvėčiau. Rinkčiau-si ką nors kita. Grožio saloną? Nesibaigiančias pramogas? Ne, aukštakulniai irgi ne man. Mieliu renkuosi sportinį sti-lių... Galėjau būti santechniko žmona. Jis mėgo skaniai pa-valgyti (o pavalgęs išgerti – kas be ko). Mano laisvos valan-

dos bėgtų virtuvėje: paprikos su mėsos įdaru, įdaras be pa-prikų, viščiukas folijoje, baklažanų apkepėlė, veršiena su baltojo vyno padažu... Ne, santechnikui užtektų ir kotletų su agurkėliais – mano pačios augintais, raugtais, marinuo-tais. Ir šis pasirinkimas ne mano. Kažin kodėl moteris savo gyvenimą būtinai sieja su vyru? Matyt, daugeliui jis nule-mia buitines (ir būtines?) kokybę ir kryptingumą. Be vyro mo-teris (vis dar) panaši į tešlą be formos – kiek beminkytum, ji nevirsta duona... Juk ir ūkiniu-ekonominiu vienetu vieniša moteris nelaikoma. O kaip asmenybė? Paukštis su vienu sparnu. Taip kažkas įvardino moterišką laimę be meilės. Kokią meilę rinktis (likimininkai tiki, kad tai ji mus renka-si) – jau neformaliojo ugdymo dalykas. Atsineštas iš šei-mos, namų, mamos... Gyvenimas pilnas pasirinkimų.

Pasirinkimai kuria gyvenimus, siūlo daugybę variantų. Sutikusi save aname kelyje vargu ar beatpažinėčiau. Ar ras-čiau su savimi bendrą kalbą? Viena – apie brokolius (ir jų naudą), antra – apie neformaliojo ugdymo planą (ir apskritai planizmą), o ši trečioji – apie „Mėnesienos“ sonatą... Argi tikrai taip būtume viena nuo kitos nutolusios? Ir vis dėlto jie sukasi. Tie pasirinkimai. Apie mano ašį. Nenutoldami nuo magnetinės šerdies. Nuolat sugrįždami prie vertybinių (po-pierių?) įsitikinimų ir pasaulėjautos – kitosios, kintančios, ki-simos, bet atpažįstamos. Manding, kaip tik todėl ir turėčiau susikalbėti su savimi, pasirinkusia ir kitą kelią.

REGINA RAGAUSKAITĖ

Svajonių aikštelė

Pavasarij apie pietus sargas, – savo geografinėmis mintimis būdamas kažkur vidurio Italijoje, tarp Florencijos ir Romos, – pamatė atvažiuojantį automobilį, o kai šis sustojo prie aikštelės, iš jo išlipo pats šeimininkas ir daili porėlė – aukštas kostiumu vilkintis vyras ir jauna spalvingai apsirengusi moteris. Sargas pasikišo kelių atlasą po pažastim ir susijaudinęs užsisėgė marškinių apykaklę. Vyras įdėmiai klausėsi šeimininko apie aikštelės ribas, o moteris žvalgė aplink ir balsu žavėjosi, kaip čia, šioje vietoje, gražu. Sargas norėjo šeimininko pasiteirauti apie vėluojantį atlyginimą, bet nedrįso svetimų žmonių draugijoje ir nutarė tai padaryti, kai liks su šeimininku dviese. Šeimininkas liepė eiti kartu ir ėmė svečiams rodyti, kas kam skirta, kur sudėta.

Sargas įdėmiai apžiūrėjo moterį – tokių patrauklių, gražiai apsirengusių moterų šiame automobilių sąvartyne jis nebuvo sutikęs. Vyras į ją kreipėsi „mieloji“, o šeimininkas – tiesiog „ponia“. Jie vaikščiojo po aikštelę, užsuko į angarą, kur gulėjo sudėtos automobilių detalės, o ponia vis dar džiaugėsi, kaip čia gražu. Baltame popieriaus lape ji piešė kažką panašaus į brėžinį su užrašais ir strėlytėmis, susikaupusi užkliūdavo už besimėtančių gelžgalių, todėl sargas visada buvo šalia. Vyras kalbėjosi apie kanalizaciją, elektrą, stogo dangą, todėl moteris bendravo su sargu.

Ji sakė, kad netrukus čia bus įkurta alternatyvaus meno galerija, demonstruojami kino filmai, rengiamos parodos ir instaliacijos iš užsienio. Sargas ją patikino, kad, radęs laisvą minutę, būtinai aplankys galeriją, pritariamai linkčiojo ir jau savo suvokimu smarkiai atsiliko nuo moters fantazijų, bet išgirdo ją sakant, kad angaro kertėje, ten, kur dabar sargų buveinė, bus nedidelė kavainukė, o joje čia dirbantys įvairių šalių menininkai galės ramiai pasišnekučiuoti apie gyvenimą ir kūrybą. Dabar sargas suprato, kad darosi rimti dalykai, kurių jis pats vienas

niekada neperpras, ir ėmė ieškoti šeimininko, kuris kitame angaro gale vaizdžiai išsiritęs bandė pademonstruoti svečiui, kaip atrodo šio pastato pamatai.

Tuo tarpu moteris jau žvalgė sargų patalpoje, nurinko nuo stalo maisto likučius, susirado juodą žymeklį, kuriuo sargas žymėdavo po avarijos atvežtus automobilius, liepė jam pristumti stalą prie plikos sienos ir šelmiškai kilstelėjusi sijaoną užsilipo ant stalo, o tada ramiai, keliais prisilietimais, tiesiai ant

sienos nupiešė tris kavos pupeles, užrašė „Art Coffee“, o nulipusi liepė sargui sėstis prie stalo ir apie ką nors galvoti.

Sargas galvojo, kodėl neateina šeimininkas, kodėl jis balažin ką taip ilgai pasakoja apie pamatus tada, kai ši moteris čia nori padaryti restoraną, kuriame bus išpaisytos sienos ir pavargę menininkai, galvojo – kaip tokios fantazijos rado kelią iki jo saugomos aikštelės. Sekundę pasikuitusi savo didelėje rankinėje, ji išsitraukė mažiuką aparatą, nufotografavo nustebusį sargą – su stalu, prie sienos su užrašu, su kelių atlasu po pažastim – nusišypsojo ir pabučiavo į žandą. Svečiai padėkojo, kartu su šeimininku susėdo į automobilį ir išvažiavo, palikę sargą be atlyginimo prie atidarytų vartų.

Apžiūrėjęs saugomą aikštelę ir įsitikinęs, kad niekas čia nepasikeitė, sargas vėl atsivertė kelių žemėlapi – tokių yra visuose automobiliuose, tokių niekam nebereikia po avarijos, tokių žemėlapių sargas visada galėjo rasti bet kuriame į jo saugomą sąvartyną atvežtame automobilyje – atsekė kelią iš Florencijos į Romą ir ėmėsi ieškoti artimiausio motelio, nes buvo pavargęs ir nemiegojęs.

DŽIUGAS JUODKAZIS

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaite@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Direktorius: Žydrūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.

Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1620 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.

Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnų“ remia:
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (2 lankus),
Kultūros rėmimo fondas.

Redakcijos ir autorių nuomonės
nebūtinai sutampa.

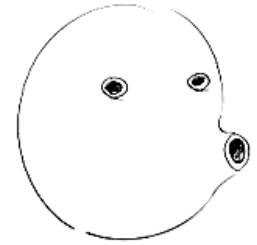
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

Du nykštukai

Alio, mama, girdi mane? Klausyk, pameni tą mano trumpą istoriją apie du nykštukus?.. Nu tą, kur prieš keletą metų išspausdino vienas miesto laikraštukas. Tai va klausyk, kažkokiu būdu dabar apie ją visi sužinojo, žaibiškai... Ne bendradarbiai, ne, pasaulis! Tu nepatikėsi, skambina iš Kinijos, Japonijos, Brazilijos ir iš Europos leidyklų, nori leisti knygą, siūlo kontraktus, teikia premijas, aš nebespėju atsakinėti... Bet kol kas niekam, kuo mažiau nereikalingų kalb... Kaip sužinojo? Nu nežinau, kaip sužinojo, gal į internetą pateko, gal išvertė kas. Kviečia į Buenos Aires važiuoti, į Tokiją, dalyvauti susitikimuose su skaitytojais, užvertė kvietimais, nebežin... Kuo ypatingas? Nėra kažkuo labai ypatingas, trumpas, jei pameni, užima vieną lapą. Apie ką? Nu kaip tu taip... apie du nykštukus, du mažus žmogučius, kurie labai myli vienas kitą, paskui atsiskiria ir paklysta miesto labirintuose, ieško, bet vienas kito nebesuranda. Tragiška istorija. Bet kartu ir paprasta. Ne, ne, aš tik sakau – apie du nykštukus, bet vienas yra nykštukas, o kita – nykštukė, baik tu, mama, čia tau ne koks Berlynas, čia Vilnius. Dėl vieno apsakymo leisti knygą? Na tai kas, matyt, pasirodė labai įdomus, jeigu jau iš visų šalių skambina. Knygų yra visokių formatų, mama, va Paryžiaus leidykla, kažkaip vadinasi – lyg „Le petite“ ar panašiai, ruošiasi išleisti mažiūčių formatu, ekskliuzyvinį leidimą. Nemesiu, nemesiu darbo mokykloje, baik tu, mama, nors vis tiek kažkaip... Ne, aš joks ne rašytojas, nevadink manęs rašytoju, mama. Kur rasti? Nueik į biblioteką, paprašyk to laikraščio... Kurių metų? Gal 3–4 metų senumo lapkričio mėnesio numeris. Už už... Kiek atsimeinu, už priedo „Sodas ir daržas“, ten tarp reklamų, pamenu, šalia šampūno nuo pleiskanų reklamos. Dabar atsimeni? Na va, atsišviesk, nusikopijuok, nors nereikia, aš atsiųsiu knygą, ispaniškai, jei nori. Gerai, gerai, nusipirksiu švarką, būtinai. Koks kaimynas? Apie ką tu čia? Gerai, viskas, turiu lėkti. Tiesa, mama, linkėjimai iš Nobelio autorių gildijos, taip. Be abejo, nuo dar gyvų autorių, juos sužavėjo ši paprasta istorija, perduoda asmeniškai tau linkėjimų, džiaugiasi, kad mane tokį išauginai. Nėr už ką, ir tave taip pat, gerai, iki, iki.

Ema, alio, ar gali kalbėti? Ema, klausyk, aš tik trumpai. Gal žinai, kas moka mandarinų kalbą ar kantoniečių? Ach, tiesiog toks reikalas iškilo neatidėliotinas. Skambina iš penkiolikos Kinijos leidyklų ir ne tik Kinijos. Ai, čia dėl mano tokios... bet niekam neprasitark kol kas, gerai? Mano istoriją nori išleisti, tai ieškau žmogaus, kuris galėtų susikalbėti. Apie du nykštukus. Ne, ne septynis, tik du. Beje, iš Maskvos baleto skambino, irgi klausė, ar tikrai ne septyni, sakau, ne, tik du nykštukai. Taip, stato ir teatrai, adaptavo teatrams. Tu irgi: kuo ypatinga? Tai istorija apie dviejų žmogučių santykius šitame didžiuliam, svetimame, klaidžiame, grėsmingame šiuolaikiniame pasaulyje. Šių laikų Romeo ir Džuljeta, jei nori. Daug egzistencinio nerimo... Bendražmo... Sekso? Sekso yra, bet nedaug, tik pradžioje – jie mylisi naktį po žibintu ant grindinio akmenų, tarsi kokuose kalnuose, o paskui išsiskiria pažadėję vienas kitą mylėti amžinai, bet... Dėl vieno, dėl vieno teksto, įsivaizduoji? Pulitzeris, Bookeris,

įmanoma, viskas įmanoma. Ema, būk tokia gera, paieškok žmogaus. Atsilyginsiu, pažadu. Nori bilieto į Pekino operą? Dviem. Taip, stato ir ten. Ne, baik tu, aš sveikinsiuosi su visais, juokauji, aš ne toks žmogus, Ema. Man skambina, kažkoks keistas numeris, gerai. Dėkui tau.

ūūūū!

Sveikas, seni. Dar čia, aš vis dar čia, kur dingsiu. Jau tikrai antra nakties? Ar aš girtas? Šiek tiek nervus raminu. Pasikalbėti norėjau... Taip taip, dėl to paties... Neklausk. Siaubas, pats supranti. Bet šita... Klausyk, man skambino iš Niujorko, bet kol kas tik tarp mūsų, gerai? Girdėjai ką nors apie tokį Vudį Aleną? Režisierius, kino. Skambino jo agentas, na, iš pradžių viskas atrodė lyg ir nieko. Jie nori statyti pilnametražį filmą... Nu jo, aš irgi iš karto: ooo! Bet matai, jie nori, kad veiksmai vyktų Manhatane, įsivaizduoji? Tu gali įsivaizduoti? Gerai tai gerai, bet juk čia autoriaus minties iškraipymas, seni. Ar supranti, ką noriu pasakyti? Autoriaus vizijos... Klausyk, paklausyk, čia dar ne viskas. Jie taip pat nori į scenarijų įvesti trečią žmogutį, psichologijos studentę iš Minesotos. Kam? Tu jų paklausk kam. Sako, turi būti klasikinis meilės trikampis, kitaip nėra iš vietos. Negaliu patikėti... Ir tai dar ne viskas. Turi paaiškėti, kad ta mano originalioji nykštukė turėjo meilės romaną su buvusiu psichologijos studentės vyru, plastikos chirurgo, kuris paslaptinomis aplinkybėmis nuskęsta Hadsono upėje. Ir tai sužinojęs nykštukas, apimtas afekto būsenos, ją pasmaugia. Ne, ne psichologijos studentę, o tą mano tikrąją nykštukę. Gali patikėti? Sakau, sakau tau, kad košmaras. Sakiau jam, kad perskambinsiu. Na ir kas, kad gale lieka du nykštukai? Bet jau ne tie, ar supranti, visai ne ta pati pora. Koks skirtumas? Didelis skirtumas! Meilė nebe ta pati. Nebelieka egzistencinio ne... Kaip tai, kas yra meilė? Meilė yra skirtinga. Taip, taip, skirtingi žmonės, skirtinga meilė. Kas, kad nykštukai? Manai, nykštukų meilė yra mažesnė, seni? Ne, tu nesupranti, nepyk, kad pažadinau. Sutik, o tu sutiktum, jeigu tave iškraipytų? Trys nykštukai Manhatane! Du lavonai! Palauk dar, paklausyk – jiems pavadinimas užkliuvo, per prastus... Taaip! Paskui jiems dar pasirodys žmogučiai per maži... Ne, negaliu, man to jau per daug, man per daug, seni.

ŽYDRŪNAS DRUNGILAS

Mindaugo Lukošaičio piešiniai

